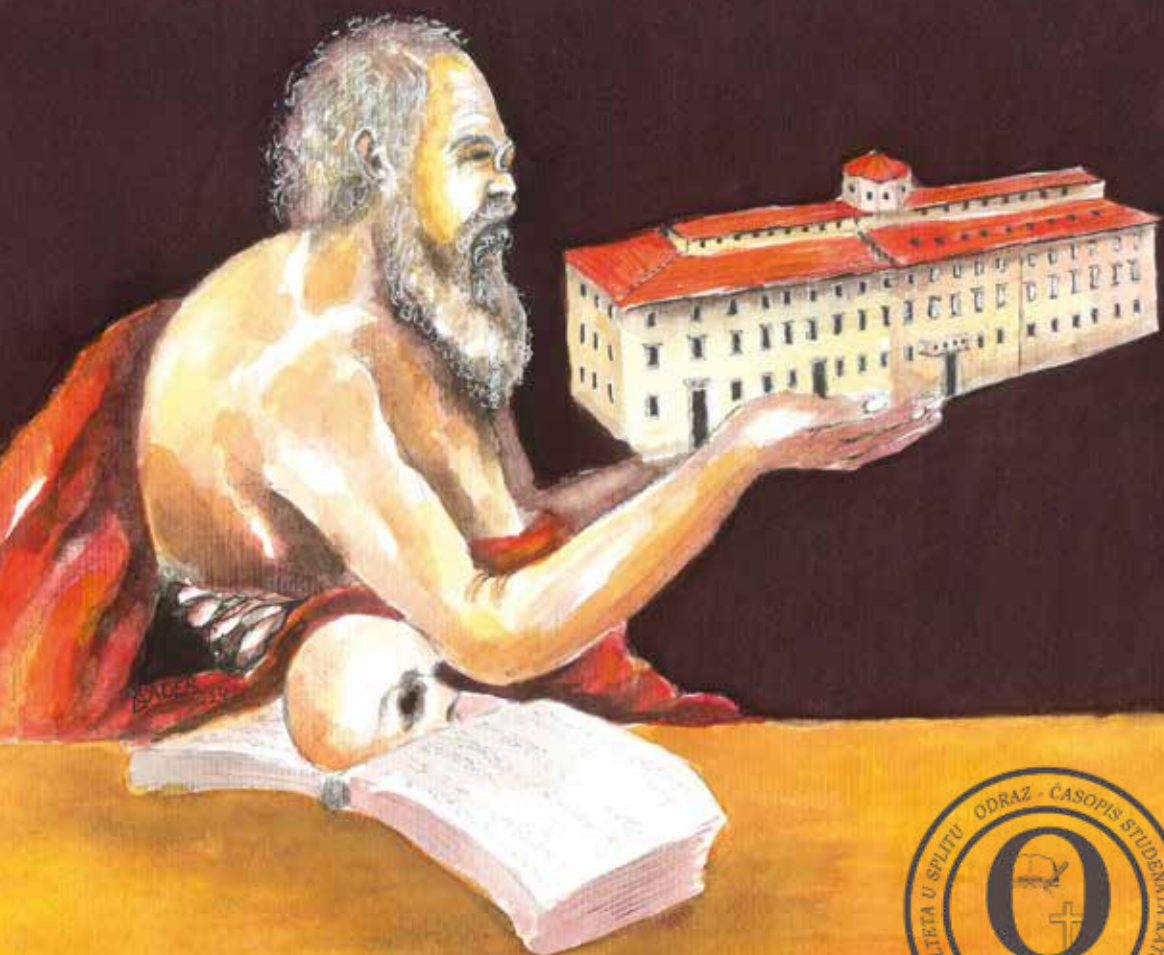

ODRAZ

Josip Dini Botteri

GOD. XV. 2025., BR. 1

ISSN 1847 - 3288

Izdavač

Studentski zbor

Katoličkog bogoslovnog fakulteta

odrazkbf@yahoo.com

Glavni urednik

Iva Jakelić

Uredničko vijeće

s. Valentina Ivković Mandac, s. Zala Nikolić

Branimir Mađor, Ante Šimić, Emanuela Matijaca

Lektor

Elizabeta Lekaj

Likovna oprema

Petar Jakelić

s. Zala Nikolić

Emanuela Matijaca

Naslovnica

Vesna Bader

Računalni slog i tisak

Dalmacija papir, Split

Naklada

200

Časopis je tiskan pod pokroviteljstvom
Studentskog zbora Sveučilišta u Splitu

SZST

STUDENSKI ZBOR
SVEUČILIŠTA U SPLITU

**Sveučilište
u Splitu**

UVODNA RIJEČ

Dragi čitatelju, u svojoj ruci držiš časopis studenata teologije Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Splitu, časopis Odras. Razmišljajući što napisati kao uvodnu riječ, misao mi odmah bježi na naslovnu sliku, na svetoga Jeronima koji svojim snažnim rukama drži naš fakultet. On ne samo da drži naš fakultet već gleda tko je unutra, traži nas teologe gdje smo. Pitam se bi li bio zadovoljan? Djelujemo li kao vjernici u društvu? Jesmo li budni, postojani?

Po riječima svetog Jeronima svi smo mi pozvani prevoditi riječi Evanđelja u djela Evanđelja, pogotovo mi teolozi. Ova duboka misao ujedno je nit vodilja ovog časopisa. Mi kao studenti želimo istaknuti važnost teologije danas u svijetu koji je gladan Riječi. Želimo istaknuti kako teologija produbljuje vidike, nadahnjuje, spaja ljude i oživljava nadu i radost kojih isto tako danas nedostaje. Želja nam je pokazati svijetu kako Bog djeluje kroz ljude i kako Njegovi planovi nadilaze naše želje i misli.

Već dugi niz godina časopis Odras obogaćuje našu akademsku zajednicu. Nove generacije, svaka posebna i drugačija, nastavljaju pisati, istraživati, uranjati u teologiju kao znanost. Velika mi je čast što sam ove godine mogla svjedočiti kako mladi danas žele predstavljati Boga, što se za Njega žele boriti. Želim se stoga zahvaliti svojim kolegama i kolegicama koji su me neumorno savjetovali i bodrili kroz cijeli proces uređivanja časopisa. Vi ste obogatili ovaj časopis na posebna način. Zahvaljujem se svim studentima koji su svojim radovima uljepšali naš Odras. Želim se zahvaliti profesorima Josipu Dukiću i Ivanu Bodrožiću kojima sam se uvijek mogla obratiti za savjet. Zahvaljujem se i bivšoj studentici Antoniji Krokari na velikodušnoj pomoći. Zahvaljujem se dekanu prof. Šimunu Bilokapiću na svesrdnoj podršci i pomoći u realizaciji ovog projekta. Na koncu, želim se zahvaliti Studentskom Zboru Sveučilišta u Splitu za financijsku potporu.

Mir i dobro,
urednica Iva Jakelić

*„Bogu ne treba veliki patos, ni velika djela.
Potrebna mu je velikodušnost srdaca. Ne može
računati s nulama.”*

Alfred Delp

Teologija

theologia
θεολογία

CRKVI SMO POTREBNE – GOSPODIN NAS TREBA

POSLANJE ŽENE U MISLI SVETE EDITH STEIN

Iva Jakelić

Edith Stein, Židovka koja je živjela u jednom od najmračnijih razdoblja ljudske povijesti, nedovoljno naglašena i prijeko potrebna figura svetosti, predstavlja tračak nade ženi današnjice. Živeći u svijetu okovanom današnjim ideologijama, muškarci i žene polako gube svoje uloge i stapaju se u masu gdje vlada puki liberalizam i kriza identiteta. Riječ „žena” gubi prizvuk autentičnosti, tankoćutnosti i osjećaja za sve stvoreno. Njezina narav, ujedno i poslanje ljudskom su umu postali suvišni, nešto što se može iznova definirati i objasniti. Danas se opet susrećemo s pitanjem što to znači biti prava žena, a misli svete koja je svoj život nesebično žrtvovala za druge rasvjetljuju mrak relativizma u kojem se nalazimo.

1. BITNA PITANJA U DEFINIRANJU ŽENE

Kako definirati pojam žene danas? Poljuljani u stavovima upadamo u brojne debate tražeći odgovor. Već niz godina vladaju razne ideje, tj. tvrdnje koje na

brojne načine prilaze spomenutoj problematici. Pojam žene postao je relativan i najčešće se na njega nadovezuje osjećaj. Sveo se na puku identifikaciju, emociju i političku korektnost. Dio civilizacije razvio je čitavu rodnu ideologiju koja je dovela do zabune neviđenih razmjera i proširila se po cijelom društvu da se osnovne razlike više ni ne uočavaju.¹ Žena je sada svatko tko se tako identificira i osjeća, a spomenuta kriza identiteta zamaskirana je u sjaj takozvane slobode i prihvaćanja samoga sebe. Međutim ova ideologija, vrlo brzo prihvaćena i raširena, u svojoj je biti vrlo plitka. Čak i kad bismo prihvatili postavke koje servira i složili se da je žena uistinu svatko tko se tako osjeća – što konkretno znači „biti žena”? Je li taj pojam samo etiketa ili preuzimanje tog identiteta znači i preuzimanje određene uloge u društvu?

Ako je identitet žene tek stvar pukog osjećaja, onda nema nikakvu važnu ulogu u životu pojedinca, niti je nešto što je relevantno za druge. Međutim, ako se radi o identitetu u pravom smislu riječi onda se radi o nečemu što se tiče temeljnih odrednica ljudskog bića, što samim time uključuje antropološka pitanja, kao i pitanje ostvarenja osobe. Tu već ulazimo u područja odnosa duše i tijela, ali i ženine uloge u društvu. Identitet nikada ne može biti maska koja se mijenja već je nešto što dubinski obuhvaća ljudsko biće, nešto što nije promjenjivo.

2. EDITH STEIN O NARAVI ŽENE

Upravo Edith Stein tvrdi kako su tijelo i duša žene stvoreni s posebnom svrhom ističući zaslijepljenost onih koji tvrde drugačije.² Polazivši od teze svetog Tome Akvinskog *anima forma corporis* i upućujući na Sveto Pismo, spominje

¹ Usp. Matt Walsh, *Što je žena?*, Salesiana d.o.o., Zagreb, 2023., 9.

² Usp. Edith Stein, *Žena. Njezina zadaća po naravi i milosti*, Kršćanska sadašnjost. Karmelska izdanja, Zagreb, 2011., str. 10.

važne odrednice koje karakteriziraju žensko zvanje ili pobliže rečeno, narav žene. Već spomenuto načelo „duša je obličje tijela” navodi nas na zaključak kako je duša forma tijela, a forma je ta koja je važna za postojanje. Materija u tijelu žene (kao i općenito u ljudskom tijelu) nije samo puka fizička tvar, nego je živuće tijelo (*lieb*) već formirana vegetativnom i psihičkom dušom. Biološki je tako sazdana da donosi život na svijet, a to onda odgovara i njezinom duševnom i duhovnom ustroju koji je isto tako usmjeren majčinski. Danas se mnogi ne bi složili s tom tezom spominjući žene koje biološki nisu majke, ali zato Edith Stein ne izostavlja duhovno majčinstvo. Ženina je narav takva da je određena za majku ljudi. Njezina narav okrenuta je prema cjelini i ona je ta koja podupire, pospješuje rast, hrani i ljubavlju odgaja biološku i duhovnu djecu.³

Žena koja je spoj srca i intelekta oblikuje duše, vodi ih na pravi put, a svojom osjećajnošću i suživljavanjem ispunja svoje odgajateljsko i majčinsko zvanje. Međutim, što se ustroja žene tiče, postoji i individualna strana koja omogućuje obavljanje i drugih zvanja, izvan majčinskog. Žena se sa svojim individualnim ustrojem može uputiti u bilo koje područje, čak i na ona koja su spomenutom ustroju strana.⁴ Ono što je i dan-danas svrstano pod „muške poslove” u društvu, nešto što mnoge vrijeđa tvrdeći kako se žene podcjenjuju, Edith Stein upravo navodi da se takvi poslovi mogu vršiti na način koji je srodan ženi. Ženin ulazak u vanjske, profesionalne ogranke društva viđen je kao blagoslov. Pozivi su različiti i žena je ta koja odlučuje gdje i na koji način može ostvariti svoje poslanje.

Sveto pismo govori o ženi kao suputnici koja poštuje svoga muža i koja s njim dijeli svoj život. U Knjizi Postanka 2, 21 piše: *No čovjeku se ne nađe pomoć kao što je on*. Hebrejski izraz *Eser kenegdo* u ovom slučaju doslovno znači „pomoć kao njemu nasuprot” i označava Evu kao onu koja upotpunjuje Adama (što znači „zemljanin” ili čovjek kao takav).⁵ Ženi se pridodaju nazivi suputnice i pomoćnice uz koju će muškarac prionuti i biti s njom „jedno tijelo”. Opet se vidi lik žene koji upotpunjuje, koja sudjeluje u životu muža koji joj je zaštitnik i biva jednaka s njim u dostojanstvu. Ovo ženino „upotpunjavanje” Adama ili čovjeka kao takvog, zapravo, znači da je ona po svojoj naravi pozvana u čovjeku ili u ljudima pobuđivati njihovu nutritinu, ljudskost, čovječnost, usmjeravajući sve prema Bogu.

Kao primjer prave žene koja je uistinu ispunila svoje poslanje, Edith Stein navodi Blaženu Djevicu Mariju. Slika Majke Božje savršeno opisuje duševno dr-

³ Usp. Edith Stein, *Žena*, str. 10.

⁴ Usp. Isto, 13.

⁵ Usp. Isto, 20.

žanje jedne žene. Gaji povjerenje prema mužu, iščekuje svoga sina, prati ga i služi mu na svom životnom putu. Prima ga iz Božjih ruku i u ruke Božje ga polaže.⁶ Sve što čini predaje Onom koji ju je i pozvao, ujedno blagoslivljajući muža, sina i sebe kao majku. Marija je bila službenica Gospodnja, čemu bi svaka žena trebala težiti, bila ona na istaknutom položaju u javnom životu, iza samostanskih zidova ili majka u svojoj kući.⁷ Uistinu, žena kojoj je Gospodin na prvom mjestu u životu ispunit će svoje zvanje bez obzira na prepreke i bit će neizmjerni blagoslov okolini kojoj pripada i gdje ju On šalje.

3. POSLANJE ŽENE UNUTAR CRKVE: SINODALNA PITANJA I MISAO EDITH STEIN

U periodu od listopada 2021. godine sve do listopada 2024. godine Crkva nanovo zauzima stav „slušanja”, stav koji će ujedno i obilježiti pontifikat pape Franje. Promicanje sinodalne Crkve proces je pod vodstvom Duha Svetoga koji nam pomaže da ustrajemo na putu međusobnog razumijevanja i uvažavanja. Riječ Božja nalazi se u centru, a potom se, osluškivajući, donose novi zaključci i prijedlozi koji bi poboljšali današnje stanje Crkve. U tom pogledu, tema „Za sinodalnu Crkvu” nosi u sebi značajke sudjelovanja, zajedništva, ali i poslanja. Nadalje, pojmovi koji su obilježili tu sinodu bili su upravo uloga i služba žene unutar Katoličke Crkve, ključne riječi koje je sveta Edith Stein koristila i u svom promišljanju. Postavlja se pitanje: Koja je uloga žene i kakav je crkveni stav prema njezinom položaju? Odgovori na ova pitanja dan-danas izazivaju različite reakcije. U biti, mnogi ostaju zbunjeni ne znajući kako glasi nauk Katoličke Crkve, dok

⁶ Usp. Isto, 11.

⁷ Usp. Isto, 15.

neki smatraju da je Crkva nazadovala po tom pitanju, stoga je iznimno važno rasvijetliti situaciju koja je već dugo vremena složena.

U Kristu su žene i muškarci zaodjeveni istim krsnim dostojanstvom i u jednakoj mjeri primaju raznolike darove Duha (usp. Gal 3,28).⁸ Riječi da smo *zaodjeveni istim dostojanstvom* ističu jednakost ili, bolje rečeno, uzajamnost među muškarcima i ženama unutar Crkve. Krucijalno je spomenuti da smo svjedoci povećanog broja žena na istaknutim crkvenim položajima u novije vrijeme i da se aktivno govori o doprinosu žena u životu Crkve. Promiče se slika Crkve u kojoj ima mjesta za dijalog muškarca i žene koji nastoje produbiti svoje promišljanje o Božjem stvarateljskom naumu, ali bez podređenosti i natjecateljskog duha. Žene su neophodne za odgoj mladeži unutar Crkve i često su misionarke vjere u javnom ili obiteljskom životu. One su te koje su pozvane suvremeno vrijeme oploditi crkvenim duhom.⁹

⁸ <https://hbk.hr/sinodalna-crkva-u-poslanju-sazeto-izvjesce-s-prvog-zasjedanja-xvi-redovne-opce-skupstine-biskupske-sinode-4-9-listopada-2023/> (1.3.2025.)

⁹ Usp. Edith Stein, *Žena*, str. 73.

Slika Majke Božje koju Edith Stein uzima kao primjer još uvijek s teološkog gledišta ostaje izvor smisla. Također, Stein u svojem argumentiranju stava Crkve prema ženama spominje staru praksu u kojoj su žene obnašale dužnosti đakoni-sa.¹⁰ Danas je to pitanje opet otvoreno i potrebno je daljnje razlučivanje, što je sinoda i naglasila.¹¹ Znači li to da se krećemo putem razvoja koji će ženi omogućiti svećeništvo? Stein smatra da to nije slučaj.¹² Mnogi danas to shvaćaju kao jednu vrstu povrede dostojanstva žene ili podcjenjivanje, međutim to nije istina. Gospodin je možda napravio razliku u tome što je svećeništvo prenio na apostole, a ne na žene koje su mu služile, ali u svojoj ljubavi nije poznavao i ne poznaje razliku.¹³ Sveto pismo svjedoči kako je Isus Krist smatrao žene svojim sugovornicima, primio ih je među učenike, a one su ga vjerno pratile. Ženama je darovana posebna uloga koja je nadasve vidljiva kroz povijest Crkve. Žene misionarke, svete i teologinje snažan su izvor nadahnuća i inspiracije za žene i muškarce našega vremena. Danas pogotovo možemo vidjeti kako Gospodin djeluje kroz žene i kako im je dana posebna milost jer su i one udovi Mističnog Tijela Kristovog. On i danas poziva žene u velikom broju za posebne zadaće unutar Crkve.

¹⁰ Edith Stein je bila prije svega filozof i nije studirala teologiju, pa je prema tome treba promatrati u tom kontekstu, uz činjenicu da je u ono vrijeme iz povijesti sakramenata bila dostupna ograničena literatura.

¹¹ Darko Grden, Sinodski zaključci predani Božjem narodu, *Glas Koncila*, 3. studenog 2024.

¹² Usp. Edith Stein, *Žena*, str. 73

¹³ Usp. Isto, 74.str

MAČ U LITURGIJI

Ana Maria Žura

UVOD

Ako se osvrnemo na ljudsku povijest, primijetit ćemo da je čovjek biće koje je oduvijek čeznulo za nečim što je veće od njega samog. S druge strane, taj je isti čovjek pokušavao ovladati okolinom u kojoj je egzistirao. Već su ljudi prvih kultura prema metalima osjećali strahopoštovanje, u nekim narodima postojalo je uvjerenje da je željezo palo s neba, dok u drugim kulturama pronalazimo tradiciju da ono nastaje iz božanskog ili polubožanskog bića. Zanimljivo je da su prastanovnici Zemlje žrtve prinosili božanstvu i metalima.¹⁴ Ljudska je vrsta s vremenom ovladala svime što je priroda pružala, a tako je nastalo i prvo oružje koje treba uzeti kao činjenicu te ga tumačiti pod jednom vrstom kulturološkog jezika. Vidimo da svako vrijeme nosi svoja obilježja, pa tako i srednji vijek. U tom razdoblju očita je ljudska želja da obrani pravovjerje. Javljaju se ratovi u ime vjere koja se štitila pisanom riječju, ali i oružjem. S vremenom su se mačevi integrirali u umjetnost, stil života i u liturgiju. Da bismo razumjeli pojavu mača u liturgiji, trebamo obratiti pažnju na sve njegove aspekte. U prvom dijelu rada obrađuje se utjecaj željeza na čovjeka kroz religioznu prizmu, zatim mač kao element prožet raznim simbolima, ali i on sam kao jedan općeniti simbol. U drugom dijelu

¹⁴ Usp. Mircea Eliade *Kovači i alkemičari*, GZH, Zagreb, 1983., str. 15, 25-26, 75-77.

razrađena je pojava mača u obredima kroz pisane izvore i inskripcije na oštrici tipa *Benedictus*. Cilj je ovog rada razumjeti s povijesno-teološkog i kulturološkog aspekta integraciju oružja u određene sfere ljudskog života pa tako i u liturgiju.

1. ŽELJEZO U LJUDSKOJ KULTURI

Željezo (lat. *ferrum*) i njegovo obrađivanje, najznačajnije je materijalno otkriće u ljudskoj povijesti. Najstarija riječ koja bi označavala željezo dolazi iz kulture Sumerana, a glasi *AN-BAR* (nebeski metal), čiji piktografski znakovi označavaju „nebo” i „vatra”. Stoga nas ne treba iznenaditi činjenica da je čovjek vjerovao da je željezo palo s neba. Radi se o meteorskom željezu koje pronalazimo u raznim kulturama. Ono se obrađivalo na sličan način kao i kamen, što se znatno razlikuje u odnosu na obradu rudače. Nakon njezinog otkrića, čovjek je, osim s nebeskom svetošću, bio upoznat i sa zemaljskim darovima koje je s vremenom ovladao, čime se polako otvarao put prema željeznom dobu. Prije nego što se dogodila „željezna revolucija” čovjek je koristio metale u duhovne svrhe, a najzanimljivija je ona o žrtvovanju.¹⁵ Žrtva (*sacrificium*, od *sacer* „sveto” i *facere* „činiti”) se bitno razlikuje od prinosa. „Prinos se može definirati kao svaki čin u kojem se nešto prikazuje nadnaravnom biću, a žrtva je prinos koji prati obredno usmrćivanje predmeta prinosa.”¹⁶ U mitovima drevnih kultura pronalazimo fenomen žrtvovanja ljudi kovačkim pećima, Babilonci su imali obrede posvećene metalima, te su peć poistovjećivali s maternicom.¹⁷ Željezu se u srednjem vijeku također pridavala pažnja, ali u obliku oružja i ratovanja. Potvrda za to su brojne iluminacije u kodeksima, arheološki nalazi, ratovi, ali i zanimanje ljudi srednjeg vijeka za metodom ratovanja u antici. Postoje brojni rukopisi koji datiraju iz 11. ili 12. stoljeća, a zapravo su prepisana djela antičkih autora koja obrađuju vojne opsade.¹⁸

¹⁵ Usp. Mircea Eliade *Kovači i alkemičari*, GZH, Zagreb, 1983., str. 15-21.

¹⁶ Joseph Henninger, *Žrtva*, u: Mircea Eliade (ur.), *Rječnik simbola*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2021., str.163.

¹⁷ Usp. Mircea Eliade *Kovači i alkemičari*, GZH, Zagreb, 1983., str. 73, 79.

¹⁸ Usp. Konstantin Nossov, *Ancient and medieval siege weapons*, Lyons press, Connecticut, 2012., str. 65.

1.1. Mač kao simbol

Mač definiramo kao hladno oružje za udaranje i ubadanje, čiji je izgled varirao tijekom stoljeća.¹⁹ Glavne dijelove mača čine oštrica, žlijeb i balčak koji se dijeli na nakrsnicu, rukohvat i jabuku (*pommel*). Navedeni elementi imaju svoju zasebnu tipologiju koja služi kako bi se oružje preciznije datiralo.²⁰ Kada govorimo o mačevima, ne možemo izostaviti kovački zanat koji se smatrao tajnim umijećem. Mač je trebalo znati izbalansirati, učiniti ga laganim i vizualno lijepim. U germanskoj tradiciji kovač je bio sljedbenik kraljevskog i božanskog znanja, stoga se s vremenom pojavljuju pečati radionica. Time se željela postići autentičnost, ali i jedna vrsta jamstva jer se uz pomoć pečata točno znalo gdje je oružje izrađeno i koji kovač ga je izradio. Ipak, ako danas istražujemo pečate, trebamo biti oprezni jer su u srednjem vijeku istovremeno izrađivane i krivotvorine, stoga nemamo garanciju da je mač s određenom oznakom zaista djelo izvorne radionice.²¹ Osim kovačkih oznaka, treba spomenuti i simbole koji su zastupljeni na oružju i zaštitnoj vojnoj opremi. Važno je uzeti u obzir da nam kovački pečati²² govore o mogućem mjestu izrade, a simboli o vlasniku mača, odnosno, njegovim uvjerenjima ili obitelji iz koje potječe. Razlika je evidentna zbog činjenice da se kovački pečati, kao garancija kvalitete, počinju pojavljivati u 13. st., a simbole kao religijske oznake nalazimo neovisno o navedenoj kovačkoj tradiciji. Većina simbola svoje korijene vuče iz poganskih vjerovanja i pretkršćanskih religija, koji su kasnije prilagođeni kršćanskom nauku.²³ Uz sve navedeno, trebamo obratiti pažnju i na imena ugravirana na mačevima. U vikinškoj tradiciji nalazimo nazive kao što su: „zmija rata”, „Odinov plamen”, „baklja krvi”, itd. Iako se radi o oružju korištenom između 700.-1100. godine, trebamo imati u vidu da su vlasnici većinu svojih mačeva modificirali prema novijem oružju. Imamo primjere da se vikinško oružje iz 7. stoljeća koristilo u 16. stoljeću samo u modificiranom obliku.

¹⁹ Usp. Marija Šercer, *Staro oružje*, Povijesni muzej Hrvatske, Zagreb, 1971., str. 26.

²⁰ Usp. Ewart Oakeshott, *A Knight and His Weapons*, Dufour Editions, Pennsylvania, 2008., str. 57.

²¹ Usp. Milan pl. Praunsperger, *Oružje starih Hrvata*, Matica Hrvatska – Dominović, Zagreb – Solin, 2020., str. 31, 33, 87.

²² Do danas nije objavljena ni jedna sveobuhvatna studija o obilježjima na oružju, pa tako ni o simbolima. Najopsežniji popis oznaka je onaj Edwina J. Bretta iz 1894. Usp. Edwin J. Brett, *A Pictorial and Descriptive Record of the origin and development of arms and armour*, Sampson Low, London, 1894.

²³ Usp. Dora Bošković, Damir Doračić, *Mačevi viteškog doba u Hrvatskoj. Mačevi razvijenog i kasnog srednjeg vijeka u zbirci oružja Hrvatskog povijesnog muzeja u Zagrebu*, Hrvatski povijesni muzej, Zagreb, 2009., str. 24-26.

Westminster Psalter, Royal MS 2 A XXII, fol. 220r. British Library, London.

Zato bi pri povezivanju oružja s njegovim kontekstom trebali obratiti pažnju što ono govori o sebi.²⁴ Invokacije Boga također se pojavljuju na oštrici nekolicine mačeva, a ta će tema biti detaljnije obrađena u sklopu idućeg poglavlja jer su

²⁴ Usp. Ian Pierce, *Swords of The Viking Age*, The Boydell press, Woodbridge, 2002., str. 2-3.

same invokacije usko vezane uz liturgijske činove. Sve do sada navedeno ukazuje da se oružju pridavalo mnogo pažnje. Ono je označavalo jednu vrstu statusa, ali je u sebi uključivalo teološke i kulturološke oznake. U umjetnosti srednjeg vijeka oružje dolazi do velikog izražaja, ovdje ćemo obratiti pažnju na ilustracije iz 13. stoljeća poznatije pod nazivom *Morgan Bible*. Manuskript je nastao u Parizu, a prikazuje dijelove biblijskih knjiga, preciznije: Postanak, Izlazak, Jošuu, knjigu Sudaca te knjigu Rute i Samuela. Autor prikazuje Pariz kao Jeruzalem, a Francuze kao izabran narod. Do danas je pronađeno 43 folija knjige koji se čuvaju na više lokacija. Ilustracije prenose fabulu 13. stoljeća, kao poduku o viteškom ponašanju.²⁵ Navedeni manuskript osim što služi za analiziranje viteške opreme, puno toga govori i o shvaćanju viteštva u srednjem vijeku. Mač je postao jedna vrsta zaštite protiv nevjernika, a time i protiv grijeha. Vikinški mač s kratkom nakrsnicom modificiran je tako da podsjeća na križ, njegova dvobridna oštrica bila je namijenjena za obranu, jedna je strana branila siromahe koje ugnjetavaju bogataši, a druga je strana služila kako bi branila slabe od jakih.²⁶ U srednjovjekovnim se „povijesnim inicijalima”²⁷ također pojavljuje lik viteza kojem biskup uručuje križ. Znanstvenici tvrde da se radi o činu koji je formalno ušao u liturgiju u 12. stoljeću, a usko je vezan za hodočasničku tradiciju. Hodočasnici bi prije svog odlaska u Jeruzalem obredno primali križ, u ovom slučaju je to vitez koji odlazi u Sveti rat.²⁸

2. MAČEVI U LITURGIJI U PISANIM IZVORIMA

Upotreba mača u sklopu obreda vidljiva je u viteškoj inicijaciji srednjeg vijeka. Što sama inicijacija znači za onoga koji je vrši najbolje se očituje u njezinoj definiciji. Ona je „skup obreda i pouka čiji je cilj proizvesti radikalnu promjenu

²⁵ The Morgan library museum (dalje: MLM), Medieval and renaissance manuscripts (dalje: MRMSS), *The Crusader Bible*, MS M.638, fol. 36r. Usp. <https://www.themorgan.org/collection/Crusader-Bible>, *The Curisade Bible*, (10. 12. 2021.).

²⁶ Usp. Ewart Oakeshott, *The Arceology of Weapons. Arms and Armour from Prehistory to The Age of Chivalry*, The Boydell Press, Woodbridge, 1994., str. 200.

²⁷ U kodikologiji, pomoćnoj povijesnoj znanosti koja proučava nastajanje rukopisa, postoji nekoliko vrsta inicijala. Slova čije ukrasne ilustracije prenose sadržaj teksta nazivaju se „povijesni inicijali”.

²⁸ Usp. William C. Jordan, *The rituals of war: Departure for Curisade in Thirteenth-Century France*, u: William Noel, Daniel Weis (ur.), *The Book of Kings. Art, war and the Morgan library's Medieval Picture Bible*, Third Milenium, London, 2002., str. 100.

religijskoga i društvenog stanja osobe koja se inicira.”²⁹ Takvo što možemo pripisati i još jednoj karakteristici srednjeg vijeka, a to je „ljubav prema ceremoniji”.³⁰ Ako je vjerovati Oakeshottu, u 12. se stoljeću inicijacija odvijala u crkvi tijekom misnog slavlja. U noći prije primanja u viteški red, vitez bi bio okupan u vodi, zatim svečano odjeven za obred. Cijelu bi noć proveo u kapeli, u ležećem položaju tako da su mu ruke bile uperene prema oltaru. Ujutro bi uslijedila sveta ispovijed, a potom, za vrijeme misnog slavlja, predao bi svoj mač svećeniku. Nakon izrečenog blagoslova svećenik bi mu uručio mač, a ostali pripadnici viteškog reda odjenuli bi ga u punu vojnu opremu. Vitez se na posljertku morao zakleti da će izbjegavati određena zlodjela, te da će svaki dan biti prisutan na euharistiji.³¹ Ipak, u tom je navodu problem što autor ne daje izvor na kojem temelji spomenutu inicijaciju, s druge strane, postoji pjesma iz 11. stoljeća, pronađena u Njemačkoj, koja svjedoči o upotrebi mača u sakramentu ženidbe. O njoj je pisala i znanstvenica Ellis Davidson.³² Pjesma govori o čovjeku po imenu Ruodlieb koji dogovara brak za svog rođaka. Oakeshott na temelju Ruodlieba **i još nekoliko pisanih izvora iz 11. i 12. stoljeća opisuje ceremoniju u sklopu svog istraživanja o oružju. Naime, za vrijeme obreda vjenčani prsten stajao bi na križnici mača,** tako da je svaka oštrica uperena prema sudioniku sakramenta, odnosno jedna strana prema ženi, a druga prema muškarcu. Svećenik bi blagoslivljao prsten i na taj način bi muškarac i žena stupili u brak.³³ Tu se jasno dovodi u pitanje autentičnost spomenutog obreda jer je sama pjesma prožeta alegorijama, stoga i obred može biti jedan oblik autorove maštovitosti. Ako se osvrnemo na srednji vijek i priče nastale u njemu, vidjet ćemo autorovu tendenciju za bajkovitim pripovijedanjem. Dobar primjer maštovitosti nalazimo u djelu „Parzival”, radi se o priči iz 13. stoljeća u kojoj mladi momak, imenom Parzival, pokušava pronaći Sveti Gral da bi pristupio viteškom redu.³⁴ Kao što je *Morgan biblija* slikovito prenosila poruku o viteškom ponašanju tako je „Ruodlieb”, kroz likove, prenosio poruku

²⁹ Mircea Eliade, Inicijacija u: Mircea Eliade (ur.), *Rječnik simbola*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 2021., str.163.

³⁰ D. Bošković, D. Doračić, *Mačevi viteškog doba u Hrvatskoj*, Hrvatski povijesni muzej, Zagreb, 2009., str 14.

³¹ Usp. E. Oakeshott, *The Arceology of Weapons*, str. 189-190.

³² Ellis Davidson, The Ring on the Sword, u: *Journal of the Arms and Armour Society*, Vol. 11 No. 10, s.l., 1958.

³³ Usp. E. Oakeshott, *The Arceology of Weapons*, str.200.

³⁴ Usp. Wolfram von Eschenbach, *Perzival*, HELEN M. MUSTRAD – CHARLES E. PASSAGE, Helen M. Mustard, Charles E. Passage, *A Division of Random House*, New York, 1961., str. 5.

o shvaćanju samog viteštva.³⁵ Stoga sve zaključke na temelju srednjovjekovnih priča moramo uzeti s rezervom. Nakon kratkog pregleda pisanih izvora koji spominju mač u liturgijskom činu osvrnut ćemo se na invokacije Boga na samim oštricama. Riječ je o mačevima tipa *Benedictus*, a tu temu opsežno je obradio Leon Marek, koji je preko istraživanja natpisa i liturgijskih knjiga došao do dokaza o upotrebi mačeva u liturgiji.

2.1 Mačevi tipa *benedictus* i njihova poveznica s liturgijom

Pod mačeve ovog tipa podrazumijevamo primjerke koji imaju navedenu inskripciju, neovisno o njihovoj tipološkoj pripadnosti. Do danas je pronađeno 12 mačeva s invokacijom *benedictus*, a datiraju iz razdoblja od 8. do 14. stoljeća.³⁶ Riječ je o Davidovom psalmu *Benedictus Dominus Deus meus qui docet manus meas ad proaelium, et digitos meos ad bellum*.³⁷, koji je ugraviran na oštrici ili nakrsnici. Uzimajući u obzir liturgijske tekstove kao što je „*Pontificale Romanum*”, autor dolazi do zaključka da su upravo ti tipovi mačeva korišteni u liturgiji. Prema zapisima, za vrijeme blagoslova mača vitez bi izgovorio Davidov psalam, dok u drugim liturgijskim knjigama za isti čin pronalazimo molitve koje su aluzija na psalam 144. Ako su spomenuti navodi točni, David je bio uzor svakog viteza. Podrijetlo toga čina krije se u obredu krunjenja u 9. i 10. stoljeću, koji se kasnije preslikao i u viteške obrede, a razlog je što je srednjovjekovna vojna klasa bila vrlo moćna u tadašnjem društvu. Zanimljivo je da je sam papa uz pomoć mača krunio vladare Rimskog carstva, a prisutni bi izgovarali *Christus Vincit Christus Regnat Christus Imperat*.³⁸ Iz toga istraživanja možemo zaključiti da su mačevi *Benedictus* bili izrađeni za ceremoniju inicijacije, ali su se upotrebljavali u borbi, što se može zaključiti po balansu i načinu izrade.³⁹

³⁵ Usp. Stefan Vander Elst, *Virtue and Equality in Medieval Latin* Ruodlieb, u: Illinois medieval association, *Essays in Medieval Studies*, Muse project, Illinois, 2011, str. 1-2.

³⁶ Usp. Lech Marek, *The blessing of swords. A new look into inscriptions of the Benedictus type.*, u: *Acta millitaria mediaevalia X, Studia i materialy – Studies and materials*, Krakow – Sanok – Wrocław, 2014., str. 9.

³⁷ Ibid, str. 9; Ps (144,1) *Blagoslovljen Jahve, hridina moja: ruke mi uči boju, a prste ratu.*

³⁸ Ibid, str. 14.

³⁹ Ibid, str. 12-14.

ZAKLJUČAK

Vidjeli smo da je mač u srednjem vijeku zastupljen gotovo u svim sferama ljudskog života, a tako se integrirao i u liturgiju. Crkva je u vitezovima prepoznala branitelje naroda pa i nje same. Ipak, ta slava nije dugo trajala, inskripcije s natpisom *benedictus* nestaju u 14. stoljeću, a razlog je „kriza viteštva”, što je blaga metafora za zločine koje su vitezovi činili siromašnim pripadnicima tadašnje Europe. Nažalost, čovjek je biće gladno rata i brani vlastite ideale na načine nesvojtvene vjeri koja svoje temelje ima u ljubavi. Element koji je smrt sam po sebi, općini i onoga koji ga nosi, pa preko krinke zaštite i poniznosti ugnjetava slabije. Ovaj esej kratki je osvrt na ljudsku povezanost sa željezom u njegovom najsmrtonosnijem obliku, oružju, ali i jedna vrsta analogije o ljudskoj tendenciji da dobro okreće na loše. Čovjek je uvijek gladan znati više, pa i na vlastitu štetu.

O, NADO NAŠA, CJELOVE

HIMAN JUTARNJE IZ POKOJNIČKOGA SLAVLJA U ČASOSLOVU

s. Valentina Ivković Mandac

Himni pokojničkog slavlja u časoslovu su: za službu čitanja – *O Bože, ti si oduvijek* (lat. *Qui vivis ante sæcula*); jutarnja – *O, nado naša, cjelove* (lat. *Spes, Christe, nostræ vénia*); srednji čas – *Za Lazarom si plakao* (lat. *Qui lacrimátus Lázarum*); večernja – *O, Kriste, Kralju svemoćni* (lat. *Imménsæ rex poténtiæ*).

Usredotočit ćemo se na himan Jutarnje – *O, nado naša, cjelove* (lat. *Spes, Christe, nostræ vénia*). Himan u hrvatskom nije doslovno preveden s latinskog već je prepjevan,⁴⁰ na način da ritam i metrika hrvatskoga odgovaraju latinskom izvorniku. Iako nije doslovan prijevod, teološki, a i izražajno, hrvatski prepjev prilično slijedi latinski izvornik:

⁴⁰ Većinu hrvatskih prepjeva himana u aktualnom izdanju božanskoga časoslova napravio je Milan Pavelić.

*Spes, Christe, nostræ véniaë,
tu vita, resurréctio;
ad te sunt corda et óculi
cum mortis dolor íngruit.*

*Tu quoque mortis tædia
passus dirósque stímulos,
Patri, inclináto cápite,
mitis dedísti spíritum.*

*Vere nostros excípiens
languóres, pastor míserens,
tecum donásti cómpati
Patrísque in sinu cómmori.*

*Apértis pendens brácchiis,
in cor transfíxum pértrahis
quos moritúros ággravat
morbus vel mæror ánxius.*

*Qui portis fractis ínferi
victor pandísti cælicas,
nos nunc doléntes érige,
post óbitum vivífica.*

*Sed et qui fratres córpore
nunc somno pacis dórmiunt,
iam te beánte vígilent
tibíque laudes réferant. Amen.*⁴¹

O, nado naša, cjelove,
Naš Spase, Kriste uskrsli,
U smrtnoj boli nemiloj
Kud oči tad da upremo?

I ti si smrt iskusio,
Led koplja, biče bezdušne,
Blag glavu si naklonio,
Duh Ocu s drva predao.

Sve boli naše najljuće
Ko jaganjac si ponio.
Sad znamo što je supatnja
I uskrsnuće čekamo.

Na križu ruke šireći
U ranu srca prihvaćаш
Sve teškom boli shrvane
U času smrti tjeskobne.

Ko pobjednik si ustao
I vrata pakla srušio:
Nas žalosne sad pridigni,
Po smrti sve nas proslavi

I braća naša premila
Što mirno u snu snivaju,
Nek vječni život dobiju
Da tebe mogu slaviti. Amen.

⁴²

⁴¹ LH vol. III., str. 1668-1668.

⁴² BČ, sv. I., str. 1134.

PRIJELAZ U VJEČNOST

Himan izriče upravo ono što je danas redovito zanijekano. Zanijekana je nebeska proslava, nakon ovozemaljske „suzne doline”. Nažalost, „današnje društvo ima složen, štoviše, kontroverzan stav prema umiranju, žalovanju kao i obrednoj komunikaciji.”⁴³ „Naš je odnos prema vremenu zaborav. Mi živimo u trenutku. Čak želimo zaboravljati jer tako nijećemo starost i smrt.”⁴⁴ Tomu nas otimlju dije-
lovi iz četvrte i pete strofe himna. Tu je naglasak upravo na Kristovoj pobjedi nad smrću i na mucu koji je podnio za nas.

*Vere nostros excípiens
languóres, pastor míserens,
tecum donásti cómpati
Patrísque in sinu cómmori.*

Sve boli naše najljuće
Ko jaganjac si ponio.
Sad znamo što je supatnja
I uskrsnuće čekamo

*Qui portis fractis ínferi
victor pandísti cælicas,
nos nunc doléntes érige,
post óbitum vivífica.*

Ko pobjednik si ustao
I vrata pakla srušio:
Nas žalosne sad pridigni,
Po smrti sve nas proslavi.

⁴³ Usp. Žižić, 187.

⁴⁴ J. Ratzinger, *Slavlja vjere*, Verbum, Split, 2018., 135.

OSNOVNI TEOLOŠKI POJMOVI

Budući da je himan nastao u svrhu pokojničkog slavlja simbolika je, možemo reći, uvijek aktualna. Nekada u većem, nekada u manjem intenzitetu. Svrha nam je promotriti odnos života i smrti iz teološke, kršćanske perspektive onako kako su prikazani u stihovima. Na njihovom izričajnom temelju Kristovi vjernici mogu shvatiti ulogu Isusove muke, smrti i uskrsnuća te time jačati svoju vjeru. Možemo reći da kao i svaki himan, i tu himničke strofe sadrže i stilske figure (npr. alegorija)⁴⁵, sve s ciljem boljeg shvaćanja otajstva vjere. Naglasak ćemo staviti na dva pojma koja nalazimo u hrvatskom prepjevu, ali ih u izvorniku nema u doslovnom izričaju, već neke sintagme na njih jasno upućuju.

USKRSNUĆE

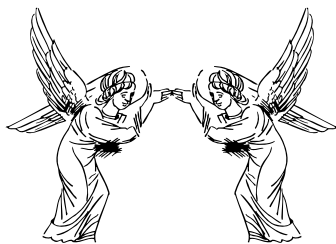
Kako rekosmo, latinski izvornik nema pojam „uskrsnuće” (lat. *resurrectio*). Izvorni tekst zadnjega stiha promatrane strofe mogli bismo prevesti: *boraviti u krilu Očevu!* Hrvatski prepjev ovdje radi metrike i tečnosti ovaj *boravak u krilu Očevu*, izriče pojmom čekanje, konkretno čekanje uskrsnuća. To je na tragu kršćanskoga navještaja izrečenoga u Simbolu vjere: „iščekujem uskrsnuće mrtvih!” Hrvatski s pojmom *uskrsnuće* još jasnije izriče konačnu svrhu ljudske egzistencije, oblikovane, kako rekosmo, u tekstu Simbola vjere, a onda ovdje zgodno pretočena sintagmom *čekati uskrsnuće*.⁴⁶ Rječnikom R. Guardinija, igrom pojmova

⁴⁵ Alegorija (grč. *ἀλληγορία*: slikovit govor), zoran, verbalni, likovni, gestični, glazbeni ili sinkretični prikaz kakva smisla, ideje ili pouke. (prema Hrvatskoj enciklopediji) – Usp. Alegorija, *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*. Leksikografski zavod Miroslav Krleža, <https://enciklopedija.hr/clanak/alegorija> (18.09.)

⁴⁶ Zanimljivo je da i u mnogo ranijem „Gospinu Plaču”, fra Petra Kneževića, u posljednjoj strofi prije tzv. završnoga ponukovanja imamo isti izraz: *Žaleć, dakle, Majka Sina, I tužeći sva družina, Svak otide svojoj kući, Uskrsnuće čekajući*. U kontekstu samoga „Gospina Plača”, riječ konkretno o Isusovu uskrsnuću. Usp. P. Knežević, *Muka Gospodina našeg Isukrsta i Plač Matere njegove*, Marija, Split, 2009.

moгуće je kazati da se između „boravka u krilu Očevu i uskrsnuća” označuje nada i vjera, kao i ono što svaki kršćanin očekuje o Kristovu ponovnu dolasku.⁴⁷ Temelj je toga vjera u Isusovo uskrsnuće. „Isusovo uskrsnuće donosi rješenje problemu spasenja kako se nameće svima nama. Uskrsnuće je prvotni članak naše vjere, ono je i temelj naše nade, kojoj daje usmjerenje.”⁴⁸

Iščekivanje uskrsnuća za vjernike može biti obeshrabrujuće. Nakon smrti odlazimo u nepoznato, a što ćemo tamo vidjeti i doživjeti možemo samo nagađati. Međutim, vjerom u Isusa Krista i vjerom u Pisma koja su tradicija naše vjere, znamo da se Isus vratio među svoje, jeo je ribu, Toma je stavio svoju ruku na mjesto Kristovih rana.⁴⁹ Temeljena na svjedočanstvu apostola, nada je glavna oznaka vjere u uskrsnuće jer proizlazi iz susreta apostola s Uskrsnim. Uskrsnuće je neminovno obilježeno nadom koja proizlazi iz susreta s Uskrsnim.⁵⁰ Temeljena na svjedočanstvu apostola, nada je glavna oznaka vjere u uskrsnuće jer proizlazi iz susreta apostola s Uskrsnim jer „uskrsnut ćemo kao i on, s njime i po njemu.”⁵¹

JAGANJAC

U latinskom izvorniku nemamo ni ovoga pojma. Pojam *jaganjac*, ovdje možemo reći „upotpunjuje”, pojačava, pojam *pastor* – *pastir* kojega nalazimo u trećoj strofi. Budući da se Pavelić dugo pripremao za prijevod, odnosno prepjev himana, kao logična posljedica proizlazi da vrlo uspješno koristi ključne teološke pojmove.⁵² Iako, ponajprije radi zahtjeva metrike nisu istoznačni, ipak ”poga-

⁴⁷ Dictionary.com <https://www.dictionary.com/browse/resurrection> (13.7.2024.), s. v. „resurrection”

⁴⁸ J. Radermakers – P. Grelot, u: X. Leon-Dufour, *Rječnik biblijske teologije*, Kršćanska sadašnjost, Zagreb, 1993., s. v. uskrsnuće

⁴⁹ Usp. Iv 20, 24-29

⁵⁰ Usp. KKC br. 995

⁵¹ KKC br. 995

⁵² H. Mihanović-Salopek, Milan Pavelić – majstor neoklasicizma u sutonu klasicizma, *Obnovljeni život*, 52, 1997. 1, 44.

đaju” bit te ostaju vjerni izvorniku. I Pastir i Jaganjac zapravo označuju samoga Krista, pa se za našu svrhu usuđujemo nazvati ih *paralelnima*. Preciznije, teološki je paralelizam latinskoga i hrvatskoga neporeciv. Hrvatski prepjev koji je uradio M. Pavelić veoma je uspješan i bliz latinskom originalu zbog velike suživljenosti s tekstom i metrikom, ali nadasve tematikom. Čuvajući metriku i ritam, Pavelić hrvatskom molitelju očito pokušava prenijeti osjećaj koji dolazi s jasnim ritmom, metrikom i rasporedom samih naglasaka korištenoga pojmovlja. U tom smislu i pojam *jaganjac* potpuno ukorijenjen, „udomaćen” u kršćanskom teološkom izričaju, dobro zadržava molitelja na teološkoj i tematskoj liniji koju himan pokušava izreći. Već u svetom Pismu sv. Ivan Krstitelj označuje Krista kao *Jaganjca Božjeg koji oduzima grijeh svijeta*⁵³. Ivanovo označavanje Krista kao jaganjca ima i duboku ukorijenjenost i u Starom Zavjetu, koja se kasnije prelijeva na čitavi Novi Zavjet te u konačnici na današnju terminologiju u liturgiji.

Potom, povijesnim i teološkim razvojem liturgijskih formi, citiranje i reformulacija svetopisamskih tekstova u liturgijskim slavljinama iznjedrila su i danas praktično svima poznate uzvike: „Evo Jaganjca Božjega, evo onoga koji oduzima grijeh svijeta” i „Jaganjče Božji, koji oduzimaš grijeh svijeta”⁵⁴. Možemo reći da je korištenje tih fraza zapravo znak novosti, odnosno daje se prostor „idejama besprijeorne čistoće, blagosti, pomirenja i euharistijske žrtve”⁵⁵ kojoj „Krstitelj dodaje onu univerzalnosti svrhe: ‘Koji oduzima grijeh svijeta’, a ne samo Izraela.”⁵⁶ Na toj liniji možemo sumirati da se pojmom Jaganjac⁵⁷ svrha molitve koju se izriče himnom, manje ili više očito, usmjeruje, konvergira i k euharistijskom slavlju. Naravno da se sama svrha posljedično i potpuno ispunja u euharistijskoj žrtvi.

⁵³ Iv 1, 29

⁵⁴ RM, 459.

⁵⁵ Isto.

⁵⁶ Isto.

⁵⁷ Kao i pojmom *pastor* – pastir u latinskom izvorniku.

Φίλοσοφία

philosophia
φιλοσοφία

NADA

Ante Šimić

Jedno od četiri Kantova pitanja koje on postavlja je: čemu se smijem nadati? Pitanje nade nadasve je važno u svakidašnjem životu čovjeka. Crkva je to na poseban način prepoznala, te je i ova jubilara 2025. godina upravo u geslu preuzetom iz Rim 5,5 – *nada ne postiđuje*. Izgubiti nadu znači izgubiti smisao i svakodnevno usmjerenje za ići naprijed. Vjerujem da smo sigurno upoznali ljude koji su u životu izgubili svaku nadu te su se prepustili očaju. Možemo reći da su se prepustili da ih struje života nose bez da se opiru.

No da bismo razumjeli važnost nade, moramo najprije razumjeti što je to nada. Jer, kako kaže Konfucije, „početak mudrosti je nazivati stvari njihovim pravim imenom.” U tome će nam zadatku pomoći teolog i svetac, Toma Akvinski.

NADA OPĆENITO

Osim što je nada ulivena krepost, valja najprije primijetiti da je ona ujedno i strast. U komentaru *Sentecija*, Toma ističe kako se strast nade nalazi i kod životinja koje uzdržavaju mlade, prave gnijezda, love, iščekujući neko buduće dobro, odnosno nadajući se nečemu. Nada bi kao takva bila jedno nagnuće prema nekom dobru koje je unatoč težini, moguće postići. No nada je, ističe Toma, ipak

vrline jer habitualno potiče čovjeka na čine koji ga približavaju nekom dobru. I to ne bilo kojem dobru, već u slučaju nade kao teološke vrline, dobru koje je sam Bog. Dalje se postavlja jedno pitanje⁵⁸, može li, s pravom, predmet naših nadanja biti vječno blaženstvo? Kao što je rečeno maloprije, dobro koje je objekt nade mora biti ostvarivo, iako teško, mora opet biti ostvarivo. Čini se da vječno blaženstvo ne može biti dobro kojem će čovjek željeti, jer ono u potpunosti nadilazi čovjeka. Na ovo pitanje, Toma odgovara ističući kako čovjek ne mora u potpunosti poznavati objekt kojem strepi, već je dovoljno da ima općenito znanje o dobru da bi mu težio. Uostalom, nada je ulivena krepost, kojom nam Bog pomaže da se trudimo doći u zajedništvo s njime. Bog nam, naime, ulijeva krepost nade u dušu te stoga i ne moramo u potpunosti posjedovati poznavanje objekta kreposti nade to jest – vječno blaženstvo.

Na sličan način kao i vjera, nada je krepost koja se tiče ovozemne stvarnosti. Odnosno, oni čija je vječna sudbina već određena ne mogu se nadati. U slučaju onih koji su u stanju vječnog blaženstva, oni nemaju nade jer objekt nade nužno vrijedi „ako je u budućnosti”, a budući da je blaženstvo onih u raju njihova sadašnjost, ne mogu imati nadu. Na neki način, nada im i ne treba jer je već ispunjena. Na sličan način oni koji su osuđeni na vječnu propast, ne mogu posjedovati nikakvu nadu. Naime, „vječnost osude nužan je uvjet kazne propalih”, a sama kazna ne bi bila kaznena da „ne ide protiv volje, što ne bi bilo moguće ako nisu svjesni vječnosti svoje osude.”⁵⁹, ne mogu stoga imati nikakve nade. Nada je kao takva, krepost koja je određena isključivo za putnike na ovoj Zemlji, na isti način kao što je i vjera.

⁵⁸ Usp. Toma Akvinski, *Suma teologije*, II-II. q.17.a.1., preuzeto s www.newadvent.org 3. ožujka 2025.

⁵⁹ Toma Akvinski, *Suma teologije*, II-II. q.18.a.3.

GRIJESI PROTIV NADE

Kao i mnoge ostale kreposti, nada počiva na zlatnoj granici dviju mana: očaja i preuzetosti. Očajem i preuzetošću, Toma se bavi u pitanjima 19. i 20. Toma najprije definira grijeh kao svaku težnju volje nečemu što je u suprotnosti sa dobrom u sebi ili Istinom⁶⁰. Prema tome, grešnost očaja sadržana je u tome što očajnik smatra da mu Bog neće oprostiti, pa čak i ako se iskreno pokaje. Neistinitost je toga mišljenja tolika da ga Toma naziva „pakosnim i grešnim.”⁶¹ Toma ističe kako je sasvim moguće da osoba bude obuzeta tom manom, unatoč tome što vjeruje u Boga. Naime, krepost vjere odnosi se na intelektualnu dimenziju čovjeka, dok se nada više tiče težnji, stoga je moguće da osoba ispravno vjeruje, a upadne u očaj. Ozbiljnost očaja, Toma nam daje naslutiti činjenicom da ga naziva jednim od najgorih grijeha, te ga stavlja rame uz rame s nevjerom i mržnjom Boga. Opasnost očaja leži u činjenici da nas nada odvlači od zloga i privlači dobru, te kad netko izgubi nadu, olako srlja u zlo a da ga se uopće ne trudi izbjegavati. Očaj čini osobu upravo beznadnom, a bez nade lako se može pomisliti da sve što čini nima smisla, a logičan zaključak takvog mišljenja jest da se onda ne isplati truditi činiti dobro koje je teško i zahtjevno. Na neki način, sam očaj proizlazi upravo iz lijenosti, naglašava Toma. Objekt je nade, kako smo vidjeli dobro koje je zahtjevno.

Preuzetost, s druge strane, jest grijeh i mana koja je na neki način neumjerenost nade. Toma najprije pravi razliku između dvije vrste dobra; koje se mogu steći vlastitim snagama i ona koja se mogu steći uz pomoć Boga. Preuzetost u nadi je zapravo mišljenje da se prva vrsta dobra, odnosno dobro pokajanja i oprostjenja, mogu steći uz Božju pomoć bez sudjelovanja čovjeka. Preuzetost na taj način odbija i prezire pomoć Duha Svetoga koji čovjeku pomaže da se obrati. Zato se preuzetost i naziva grijeh protiv Duha Svetoga. Preuzetost potiče čovjeka da ustraje u svojoj grešnosti. Zanimljivo je primijetiti da je za svetog Tomu preuzetost grijeh, iako težak, ipak manje težak nego očaj, jer kako kaže: „na račun svoje beskonačne dobrote, prikladnije je da Bog bude milosrdan i da poštedi, nego da kazni(...)”⁶²

Ukratko smo vidjeli važnost koju sveti Toma daje nadi. Može se i iz svakodnevnog čovjekovog iskustva prepoznati da se bez nade jednostavno ne može ići kroz život. No kršćaninu je na poseban način nada upravo Krist. Stoga nam Maj-

⁶⁰ Usp. Toma Akvinski, *Suma teologije*, II-II. q.20.a.1

⁶¹ Toma Akvinski, *Suma teologije*, II-II. q.20.a.1.

⁶² Toma Akvinski, *Suma teologije*, II-II. q.21.a.3.

ka Crkva kroz ovo vrijeme jubileja želi približiti tu Istinu i poručiti nam da se trebamo nadati i da trebamo svim ljudima biti nositelji te istinske nade. Da bismo to mogli moramo sami biti ispunjeni nadom, iščekujući od Boga mnoga dobra, za koja ćemo se naravno morati potruditi.

TEORIJA PRAVEDNOG RATA

Ivana Čović

POVIJESNI RAZVOJ TEORIJE PRAVEDNOG RATA

U ovom poglavlju razradit ćemo kratki povijesni pregled teorije pravednog rata počevši od antike sve do moderne. Tu nalazimo i „začetke povezivanja pojmova: rat – mir – pravednost, odnosno naznake konstrukcija „pravedni rat” i „pravedni mir”. Da pojam mira nije povezan samo sa stanjem bez rata, nego više sa stanjem sreće, zadovoljstva, zdravlja, sklada, vladavine zakona, svjedoči nam ne samo grčka misao, nego i egipatski i mezopotamski mitovi, kao i židovska iskustva Starog zavjeta.”⁶³

1.1. Antički izvori

„Rat je otac svih stvari, svih kraljeva, jedne učini bogovima, a druge ljudima, jedne slobodnima, druge robovima.”⁶⁴ Već u toj Heraklitovoj misli možemo izvu-

⁶³ Buntić M., Musić I., *Ideja pravednog rata i pravednog mira u antičkoj i skolastičkoj misli*, Vukovar, 2014., 76.

⁶⁴ Dielis H., *Die Fragmente der Vorsokratiker, Band I, Wesidmannsche Buchhandlung*, Berlin, 1903., 74.

ći ranu poveznicu filozofske misli i ratne tematike i problematike. Heraklit samim time u istom kontekstu rat čak ni ne karakterizira kao samo i isključivo lošu stvarnost, već rat za njega nije nužno ubijanje, već ga karakterizira i novo rađanje, konkretno, nečeg novog, drukčijeg, pa i boljeg.⁶⁵ U starogrčkoj misli, primjerice, rat i mir nisu bili suprotstavljeni pojmovi, nego su oba imala širi društveni i moralni kontekst. Pojam mira nije bio ograničen samo na odsustvo rata, već se povezuje s pojmovima sreće, sklada, zadovoljstva i pravedne vladavine zakona. Takve ideje nisu jedinstvene za grčku misao; slične koncepcije nalazimo i u staroegipatskim i mezopotamskim mitovima, gdje se mir promatrao kao božanski dar povezan s blagostanjem i skladom. U Starom zavjetu, židovski koncept mira (*šalom*) također ima duboko značenje koje obuhvaća cjelovitost, sigurnost i pravednost, a ne samo izostanak sukoba. Razvoj tih ideja utjecao je na kasnije filozofske i teološke rasprave, a posebno na oblikovanje teorije pravednog rata koja je kasnije dobila sustavniju formu u radovima srednjovjekovnih teologa poput Tome Akvinskog, kao i u modernim promišljanjima o etici rata. Ta su razmatranja ključna za razumijevanje kako se kroz povijest oblikovao moralni okvir koji danas poznajemo kao teoriju pravednog rata.⁶⁶

1.1.1. Platon i teorija pravednog rata

Platon nigdje u svojim sačuvanim spisima ne spominje izravno teoriju pravednog rata kao takvu, već neke inačice i poveznice možemo sagledati iz konteksta njegovog opusa stvaralaštva, poglavito u djelu „Država”, ujedno njegovom najpoznatijem i, gledajući kroz prizmu filozofije, najvažnijem djelu. „Prema njegovu mišljenju uzrok rata je ekonomske prirode, a do njega dolazi u bolesnoj državi koja nije mudra, hrabra i umjerena, a ujedno je i nepravedna. U takvoj se državi ne proizvodi i ne troši samo ono što je potrebno, nego se proizvode i nepotrebne stvari. Time se stvara jedan sloj proizvođača luksuznih stvari, a kako zemlja više ne može zadovoljiti potrebe svojih građana, dolazi do ratova da bi se osvojila nova zemlja i tako otvorile mogućnosti za zadovoljenje potreba građana države.”⁶⁷ Iako Platon izričito ne govori o tome što bi to bio pravedan rat, ni pravedan mir, ipak se daje vidjeti da je jedno i drugo usko povezano s njegovim te-

⁶⁵ usp. Buntić M., Musić I., *Ideja pravednog rata i pravednog mira u antičkoj i skolastičkoj misli*, Vukovar, 2014., 75.

⁶⁶ Mišljenović, D. *Povijest etičke misli o pravednom ratu*. Teološka revija, 2012, str. 45-60.

⁶⁷ Buntić M., Musić I., *Ideja pravednog rata i pravednog mira u antičkoj i skolastičkoj misli*, Vukovar, 2014., 76.

meljnim vrlinama: mudrošću, hrabrošću, umjerenošću i pravednošću⁶⁸, jer sam rat, bilo unutarnji ili vanjski, ne može biti utemeljen samo na vrlini hrabrosti, nego mora u sebi uključivati i ostale tri vrline. Mir, i to onaj pravedni, prema Platonu se događa kada u državi svatko radi svoj posao, odnosno, kad su vladari mudri, Čuvari hrabri, a rukotvorci umjereni. Isključivanje pravednosti, kao vrline koja objedinjuje ostale tri, iz stanja mira vodi u propast države i u stanje unutarnjeg, bratoubilačkog rata, a isključivanje pravednosti iz rata općenito dovodi do najgorih zvjerstava i zločina.⁶⁹

1.1.2. Aristotel i teorija pravednog rata

Kada Aristotel dotiče temu rata i mira, i ona se nalazi unutar njegove filozofije države, a mogli bismo kazati i filozofije života. Cjelokupni život Aristotel dijeli na zaposlenost i dokolicu, rat i mir.⁷⁰ Samo ratno umijeće Aristotel označava pojmom umijeće stjecanja, kojim se mora služiti protiv zvijeri i onih ljudi kojima se po naravi ima vladati, a oni to neće. Ratno umijeće, odnosno vještina, može se u tom slučaju provesti u djelo, i tada je riječ o pravednom ratu.⁷¹ Međutim, konačna svrha svakog rata i ratovanja i za Aristotela je mir, ali ne bilo kakav, nego pravedan mir, kojega nema bez pravednog poretka. Međutim, pravednog poretka, ili oblika vladavine nema, ako se u njemu ne ostvaruje princip općeg dobra. Ustrajavanje na vrlinama u miru i u ratu svojstveno je i Aristotelu. Iz gore navedenog, možemo zaključiti kako Aristotel daje neke smjernice po kojima rat može biti opravdan:

- Ako se tim ratom dolazi do oblika vladavine u kojemu se vlada na dobrobit onih nad kojima se vlada.
- Ako se rat poduzima da ne bi robovali drugima.
- Kako bi zagospodarili onima koji po svojoj naravi jesu robovi.⁷²

⁶⁸ Usp. Leges: 628a 9 — 628b 2, u: Platonis opera. *Recognovit brevique adnotatione critica instruxit*, Ioannes Burnet. Tomvs V. Oxford, Oxonii 1967.

⁶⁹ usp. Buntić M., Musić I., *Ideja pravednog rata i pravednog mira u antičkoj i skolastičkoj misli*, Vukovar, 2014., 76. – 77.

⁷⁰ usp. Aristotel, *Politika*, 1333a 31-32, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 1992.

⁷¹ usp. Buntić M., Musić I., *Ideja pravednog rata i pravednog mira u antičkoj i skolastičkoj misli*, Vukovar, 2014., 77.

⁷² usp. Aristotel, *Politika*, 1334b 21-36, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 1992.

1.2. Srednjovjekovni izvori

Augustin i teorija pravednog rata

Danas mnogi smatraju da je sv. Augustin začetnik ideje pravednog rata, a vidjeli smo da se ona javila i mnogo prije njega, u Platona, ali i u Aristotela. Međutim, iako ovu sintagmu Augustin ne spominje prvi, on ju ipak prvi sustavno razrađuje. Augustin prvi daje bitne konture teorije pravednog rata koje su učinile ključan utjecaj na daljnji razvoj ove teorije. Kod Augustina se rimska pravna tradicija isprepliće s kršćanskom mišlju u kontekstu povijesnog vremena nastajanja. Nastavljajući se na Cicerona, kao i na svojega učitelja Ambrozija (inače sina rimskog vojnika, Rimljanina), Augustin nastoji okvirno definirati kršćanske temelje moralno-etičke teorije kada je u pitanju rat. Riječ je o pokušaju da se pomiri Kristovo mirotvorstvo (možemo razmatrati i pojam „pacifizam”) i odbacivanje svakoga nasilja s neizbježnom nužnošću ratova. Radi toga, on nastoji definirati određene moralne smjernice uzevši u obzir neizbježnu zbilju rata. Tomu je zasigurno davalo u prilog i kaotično ratno vrijeme u kojemu je Augustin živio, a u kojemu se Rimsko Carstvo urušavalo te se rat pokazao kao nužnost u toj nakani.⁷³ Prema Augustinu, bijeda ratova koji su prošli još je uvijek na djelu. Ona ne leži u trenutačnom ratnom sukobu i uporabi oružja, nego u ljudskoj sklonosti da žive protivno i naravnom i Božjem zakonu. On, poput Platona, razlikuje izvanjski rat od onoga unutarnjega, koji je često gori i pogubniji od ovog prvog. No, ako se već rat mora voditi, postavlja se pitanje mogućnosti vođenja pravednog rata — *bellum iustum*. Augustin je ovdje nedvosmislen, jasno se očitujući da postoji pravedni rat jer opaćina oprečne strane nameće mudracu da vodi pravedni rat.⁷⁴ I sam svjedok ratnih stradanja, Augustin ima i neke zahtjeve koje treba ispuniti da bi rat bio pravedan. Prvo, rat ne smije biti nasilan; drugo, smije ga voditi samo legitimni autoritet i treće, takav rat mora biti vođen samo i isključivo radi mira. Dakle, konačni cilj *bellum iustum* je mir, a onaj koji ratuje je prije svega mirotvorac. No, na prvom mjestu, ne smije se zaboraviti i Augustinova konstatacija da se takvom ratu pribjegava kad su iscrpljena sva mirotvorna sredstva.⁷⁵

⁷³ Usp. Mršić Felbar I., Tolvajčić D., *Teorija „pravednog rata” u katoličkoj misli*,

⁷⁴ Usp. A. AUGUSTIN (1996.), *O državi Božjoj / De civitate Dei*, III, 19, 7, s latinskog preveo T. LADAN, Kršćanska sadašnjost, Zagreb.

⁷⁵ Usp. Koprek I., *Pacifizam i teorija pravednog rata*, Obnovljeni život, Zagreb, 1991., 45, 5, 460.

1.2.1. Toma Akvinski i teorija pravednog rata

„Sv. Augustin utjecao je na misao Tome Akvinskoga u mnogim različitim poljima, kao što je utjecao gotovo na sve filozofe i teologe zapadnoga kršćanstva. Kad je riječ o teoriji pravednoga rata, taj je utjecaj i više nego očit. Akvinski je općenito bio nevjerojatno intelektualno zaokružen mislilac, a kada je riječ o teoriji pravednoga rata, vlastiti pristup oblikovao je na Augustinovu tragu. Pri tome, dakako, nema govora o plagiranju. Jedno je od najpoznatijih Akvinčevih obilježja to što je bio izrazito metodičan autor te je vodio računa o izvorima koje je koristio i pripisivao im zasluge gdje god je to bilo moguće. Toma nije bio samo velik mislilac, već i paradigmatički akademski poštenjak. Stoga se elementi teorije pravednoga rata u Tome uvelike podudaraju s onima u Augustina. S druge strane, metoda s kojom ih izlaže, a često i argumenti kojima svoje stavove potkrjepljuje, prava su intelektualna inovacija. Sv. Toma obogatio je kršćansku (dominantno augustinovsku) misao o pravednome ratu aristotelovskom političkom teorijom. Konačno, Toma do sličnih odgovora dolazi postavljajući nešto drugačija pitanja od Augustina, što snažno upućuje na to da se do moralnih uvjeta teorije pravednoga rata može doći iz višestrukih polaznih stajališta, čak i kada je riječ o filozofima udaljenim nekoliko stoljeća.”⁷⁶ Najviše materije o toj tematici Toma donosi u svom najvećem remek-djelu *Summa Theologiae*, konkretno u *Pars Secunda Secundae* (S. th. II, 2, 40.), čime objedinjuje pitanje moralnog reda i zakona s kršćanskim pitanjem misterija spasenja.

1.2.2. Toma metodološki pristupa problematici kroz pitanja

Može li ijedan rat biti moralno dopušten? „Rat mora imati pravedan uzrok. Toma se bazira na tome da ispravan autoritet nije dovoljan, te da monarsi ne mogu započinjati ratove na temelju svojih hirova. Pravedan uzrok značio bi da oni koji bivaju napadnuti ujedno zaslužuju biti napadnuti, zato što su počinili neko zlo koje se jedino ratom može ispraviti. Tipičan je primjer nepravedno oduzet teritorij. Taj pogled na pravedan uzrok prilično je legalistički. Naime, zato što nad suverenima ne postoji nikakav zemaljsko-pravni autoritet kojemu bi se radi problema mogli obratiti, u određenim su situacijama naprosto prinuđeni posegnuti za oružjem. Tu je ponovljen argument koji se koristi i za prvi uvjet. Drugi je paradigmatički primjer pravednoga uzroka samoobrana. Naime, isto kao što pojedinac ima pravo braniti se i nasiljem kako bi spasio svoj život od nasr-

⁷⁶ Buzar S., *Teorija pravednog rata sv. Tome Akvinskog*, Obnovljeni život, Zagreb, 2015., 70, 3, 311.

taja napadača, tako i država ima pravo braniti se od pokušaja napada na njezin teritorij.”⁷⁷ „Nadalje, rat može biti dopušten jedino ako postoji ispravna namjera u njegovu pokretanju. Dakle, prva dva uvjeta, ispravan autoritet i pravedan uzrok, nisu dovoljni. Lako je zamisliti situaciju u kojoj tiranin, koji je također suveren bez obzira na svoje negativne moralne osobine, sam stvori situaciju u kojoj može uspostaviti pravedan uzrok kako bi prikrrio stvarne razloge, poput pohlepe i teritorijalnoga širenja, radi kojih želi pokrenuti rat. Iza autoriteta vladara i pravednoga uzroka mora, dakle, stajati želja i nakana.”⁷⁸ Nadalje, Toma u ovom kontekstu opet se poziva na Augustina: „U pravih [Božjih] štovatelja čak su i ratovi u znaku mira, jer se ne vode radi pohlepe i okrutnosti, već u nastojanju za mirom, da se opake zauzda, a dobre pomogne. Može se dogoditi da je zakonita vlast onoga koji započinje rat i da je razlog pravedan, pa ipak da rat postane nepravedan zbog zle nakane.”⁷⁹ Smiju li se svećenici boriti u ratu? „Prvo, ako je sam rat dopušten i pravedan, jer je u službi obrane siromašnih i države od nepravednoga neprijatelja, pastiri naroda (svećenstvo) trebali bi sudjelovati u obrani. Na to Toma odgovara da na crkvenim dostojanstvenicima nije da se bore tjelesnim, već duhovnim sredstvima, tj. spasonosnim opomenama, pobožnim molitvama, a kada je to nužno, i odlukama o izopćenju. Drugo, Toma citira papinsku zapovijed čitavom narodu da brani rimsku obalu uslijed jedne najezde Saracena, a ta naredba može se shvatiti kao da uključuje i same biskupe. Međutim, Toma na to odgovara da svećenstvo zaista može sudjelovati u ratu, ali ne tako da se doista fizički bore. Na svećenicima je da se bore, kao i u prvom slučaju, duhovnim sredstvima poput ohrabrenja, pružanja održavanja i drugih duhovnih utjeha. Treće, navodi argument da se čini posve istim ako netko odobrava neki čin ili ga sam vrši. Stoga, ukoliko svećenik odobrava neki pravedan rat, može u njemu slobodno i sudjelovati. Na to Toma odgovara da se pravedan rat svakako smije povesti, ali da se svećenicima ne brani izravno sudjelovanje u borbi jer bi ono bilo grešno, već zato što ne priliči njihovoj službi. Četvrto, Toma navodi argument prema kojem je svećenicima i biskupima dozvoljeno ratovati jer i ratovanje može biti pošteno i zaslužno, a poštene i zaslužne stvari dozvoljene su svima. Na to Toma odgovara da svećenicima ratovanje ostaje zabranjeno jer

⁷⁷ Buzar S., *Teorija pravednog rata sv. Tome Akvinskog*, Obnovljeni život, Zagreb, 2015., 70, 3, 312.

⁷⁸ Buzar S., *Teorija pravednog rata sv. Tome Akvinskog*, Obnovljeni život, Zagreb, 2015., 70, 3, 313.

⁷⁹ S. th. II, 2, 40. Prema: Akvinski T. (1990), *Država*, Globus, Zagreb, 219 — 226.

su im povjerena zaslužnija djela. Kao primjer navodi bračni čin, koji može biti hvalevrijedan, ali je za osudu u onih koji su položili zavjet čistoće jer oni imaju obvezu prema većem dobru.”⁸⁰ Prema tim Tominim navodima možemo zaključiti da ako aktualiziramo njegovu srednjovjekovnu misao i primijenimo je na današnje okolnosti, dolazimo do mišljenja da neka zvanja, primjerice liječnička i svećenička, ne bi trebala zauzimati neprijateljsku stranu te se ovisno o svom pozivu neosporno zalagati za obje zaraćene strane u korist općeg moralnog dobra te imati jedinstven pristup bez predrasuda i zauzimanja strana. Smije li se u ratu služiti varkama? Treće Tomino pitanje odnosi se na uporabu taktičkih varkâ u ratovanju. Još je Augustin tvrdio kako je potrebno čak i u ratu održati „dobru vjeru” među protivnicima te se držati dogovora i pravila ratovanja. U isto je vrijeme držao kako su taktičke varke dozvoljene. Međutim, Augustin u tome slučaju nije iznio argument kojim bi opravdao razlikovanje prijevare i taktičke varke.⁸¹ Augustin se poziva isključivo na pojam prijevare. Drugo, varka može uključivati jednostavno neotkrivanje vlastitih strateških i taktičkih planova. Takva vrsta varke ni na koji način ne krši „dobru vjeru” između zaraćenih strana jer naprosto proizlazi iz vojne nužnosti. Stoga, zasjede i drugi oblici „prijevare” ne proturječe ispravnoj nakani.⁸² Taj slučaj možemo jednostavno potkrijepiti primjerom: „Zamislimo da usred nekog rata general jedne vojske pozove na primirje i dogovori sastanak s neprijateljem kako bi se dogovorili uvjeti mira. Međutim, to učini samo kako bi napravio zasjedu vojnicima i delegatima protivničke strane. To bi odgovaralo prvomu obliku prijevare te bi bilo očito nepravedno. U drugom slučaju, može se zamisliti situacija u kojoj vojnici s jedne strane nekako dođu do planova napada druge strane te svoje znanje upotrijebe kako bi napravili zasjedu i pobijedili protivnika. Takav oblik prijevare odgovarao bi drugomu obliku te ne bi u sebi sadržavao ništa nepravedno jer bi bio vođen vojnom nužnošću.”⁸³ Smije li se ratovati tijekom blagdana? U tom pitanju Toma konkretno potvrđuje da se smije ratovati tijekom blagdana ukoliko je riječ o ljudskim životima, odnosno obrani istih, uz bitnu napomenu da samo strana koja je u funkciji obrane, to jest, koja se brani, može reći da u tom kontekstu ratuje pravedno. „U bitnome Toma

⁸⁰ S. th. II, 2, 40. Prema: Akvinski T. (1990), *Država*, Globus, Zagreb, str. 219 — 226.

⁸¹ Usp. Mattox, J. M. (2011), *Augustine's Political and Social Philosophy*, Internet Encyclopedia of Philosophy, <http://www.iep.utm.edu/aug-poso/>, (pristupljeno 19.8.2024.)

⁸² Buzar S., *Teorija pravednog rata sv. Tome Akvinskog*, Obnovljeni život, Zagreb, 2015., 70, 3, 314. - 315.

⁸³ Buzar S., *Teorija pravednog rata sv. Tome Akvinskog*, Obnovljeni život, Zagreb, 2015., 70, 3, 315.

ovdje proširuje uobičajeni argument kojim se tvrdi kako liječnici smiju obavljati svoju praksu bez obzira na blagdane, posebno kada je riječ o spašavanju ljudskih života. Međutim, onoga trenutka kada nestane neposredna opasnost, rat postaje zabranjen. Tomino pitanje ipak ne pokriva jedan element koji se može smatrati važnim u današnjem svijetu: je li zabranjeno ratovati kada je riječ o vjerskim blagdanima neprijatelja koji pripada drugoj vjeroispovijesti? Bi li jedna kršćanska ili sekularna država mogla napasti muslimansku zemlju na Bajram? Smije li jedna muslimanska država napasti Izrael u vrijeme Hanuke? U Tomino vrijeme ta pitanja nisu postojala, ali Tomino pitanje o ratovanju tijekom blagdana pruža uvid u pitanja koja danas treba postavljati. Toma svojim pitanjem u današnje vrijeme proširuje razumijevanje teorije pravednoga rata na način na koji to ne može nijedan sekularni autor. Primjerice, sekularni će se autor brinuti oko uspostave pravednoga uzroka za napad neke muslimanske države u kojoj vlada diktatura, no lako će previdjeti kako bi napadanje usred Ramazana prekršilo uvjete „dobre vjere” i pokazalo loše usmjerenu volju napadača, čak i prema narodu koji želi biti oslobođen diktature pod kojom živi.”⁸⁴

1.3. Skolastički izvori

Iz razdoblja skolastike neupitno nam najviše i najpodrobnije o teoriji pravednog rata donose Francisco Suarez i Francisco de Vitoria. Uzmemo li u kontekst vrijeme njihovog djelovanja kada su u Europi bujale ekspanzije reformacije te nastajali novi poredci država, a istovremeno europski narod otisnuo se u nova geografska preokooceanska otkrića⁸⁵ ostavljajući za sobom moralni izokret nad domorodačkim stanovništvom, dolazimo do dvojice filozofa koji su nastavljajući Tominu tradiciju objedinili neke značajke teorije pravednog rata. Napadački ili agresivni rat de Vitoria i Suárez definiraju kao „rat u kojem cilj nije samo obrana i povratak onoga što nam je oduzeto već i osveta za neko zlodjelo koje je počinjeno nad nama.”⁸⁶ Vitoria naime izdvaja tri kriterija koja moraju biti zadovoljena kako bi se rat smatrao opravdanim:

⁸⁴ Buzar S., *Teorija pravednog rata sv. Tome Akvinskog*, Obnovljeni život, Zagreb, 2015., 70, 3, 315.

⁸⁵ prva kolonijalna osvajanja koja su bila misionarskog karaktera!

⁸⁶ Simeunović B., *Distinkcija 'jus ad bellum' i 'jus in bello' unutar teorije pravednog rata*, Filozofski Fakultet – Univerzitet u Beogradu, Beograd, 2018., 181.

1. legitimni autoritet
2. pravedan razlog
3. proporcionalnost

Prvi kriterij podrazumijeva da rat može voditi samo država, odnosno vladar na kojem počiva sva moć i koji ima dužnost da zaštiti svoje interese i interese svojih podanika. To je posebno izraženo u napadačkim ratovima jer pravo na neposrednu samoobranu imaju i privatne osobe i države. Država, odnosno suveren, ima dužnost obraniti svoje podanike i osvetiti ih tako što će nadoknaditi prethodno nanесenu štetu. Drugi kriterij, kao što je već rečeno, de Vitoria definiра drugačije od svojih prethodnika. Naime, pravda može biti zadovoljena ratom samo ako postoji objektivna materijalna šteta koju taj rat namjerava ispraviti. Razlozi kao što su zaštita i širenje vjere, proširenje carstva ili države, pa i osobna slava ili materijalna dobit vladara, nikako ne mogu biti pravedni razlozi za rat. Napokon, nije svaka vrsta materijalne štete dovoljan razlog za rat. Šteta mora biti tolikog obujma da je upotreba nasilja opravdana, odnosno obujam nanесene štete mora biti razmjeran obujmu štete koju će rat prouzrokovati. U navedenom se sastoji treći kriterij, odnosno kriterij proporcionalnosti. Time de Vitoria uspješno zaokružuje niz kriterija *jus ad bellum*, pa prelazi na upućivanje kako ponašanje u ratu, odnosno pravda *in bello*, također ima svoj udio u pravednosti rata kao cjeline.⁸⁷ Suárez preuzima mnoge de Vitorijine zaključke, ali ih i nadograđuje uspostavljajući nova objektivna ograničenja. On jasnije od de Vitorie razgraničava pitanja pravde prije, za vrijeme i poslije rata. Njegov doprinos ogleda se u dvjema točkama: u uvođenju sasvim novog kriterija *ad bellum* i u ponovnom promišljanju kriterija pravednog postupanja vojnika u ratu. Novi kriterij *ad bellum*, koji uvodi Suárez, sastoji se u sljedećem: U promišljanju o pravednosti rata treba uzeti u obzir i izglednost pobjede, točnije, treba procijeniti izgled za pobjedu u odnosu na stupanj rizika od potencijalnih gubitaka kako bi se barem izjednačilo (a u najboljem slučaju prevagnulo) ono što ratom dobivamo i ono što njime gubimo, odnosno dobit i šteta ratovanja. Iako ga ne naziva tako, čini se da ovdje Suárez daje vrlo jasnu definiciju suvremenog kriterija *ad bellum* prema kojem mora biti zadovoljen uvjet visokog stupnja vjerojatnosti uspjeha kako bi rat bio opravdan.⁸⁸ Iako ispred svog vremena, razmišljanje ovih autora ipak je kontekstualizirano. To

⁸⁷ Usp. Simeunović B., *Distinkcija 'jus ad bellum' i 'jus in bello' unutar teorije pravednog rata*, Filozofski Fakultet – Univerzitet u Beogradu, Beograd, 2018., 182.

⁸⁸ Usp. Simeunović B., *Distinkcija jus ad bellum i jus in bello unutar teorije pravednog rata*, Filozofski Fakultet – Univerzitet u Beogradu, Beograd, 2018., 183.

ograničenje sastoji se u razumijevanju da rat može biti pravedan za obje strane na subjektivnom nivou, ali ne i objektivno u odnosu na iznesene kriterije, što znači da, „objektivno”, rat još uvijek može biti pravedan samo za jednu stranu.⁸⁹

1.4. Suvremeni izvori

Suvremena teorija pravednoga rata u zapadnom je svijetu središnja teorija o moralnim uvjetima pokretanja i vođenja ratova. U tome se dijelu teksta nudi pregled onih moralnih pravila koji se smatraju njezinim standardnim dijelom. Teorija pravednoga rata često se spominje kao srednji put između krajnosti pacifizma, čiji predstavnici tvrde da nikad nije moralno dopustivo koristiti nasilje, i amoralnoga realizma, čiji predstavnici tvrde da je uporaba nasilja u svrhu ostvarivanja nacionalnih interesa jednostavno amoralna. Pravila i načela teorije pravednoga rata tradicionalno se dijele u dva dijela, a u suvremeno doba govori se čak o trima dijelovima teorije pravednoga rata. U prvome dijelu teorije, pod nazivom *jus ad bellum*, raspravlja se o uvjetima pravednoga ulaska u rat. U drugome dijelu teorije, *jus in bello*, govori se o pravilima i moralnim načelima koja upravljaju i ograničavaju uporabu sile. U trećem dijelu, *jus post bellum*, koji postaje dio teorije tek u drugoj polovici 20. stoljeća, govori se o uvjetima pravednoga okončanja ratnoga sukoba i uvjetima uspostave pravednoga mira. Pravila i uvjeti *jus ad bellum* tradicionalno su upućeni državicima zbog uloge političkoga vrha u donošenju odluka o pokretanju rata. Upravo se državnike smatra odgovornima za ispunjavanje ili neispunjavanje moralnih uvjeta u ovome dijelu teorije. Pravila *jus in bello* odnose se na vojne zapovjednike i vojnike jer su oni zaduženi za formulaciju i provedbu strateških i taktičkih odluka tijekom rata. Pravila *jus post bellum* odnose se na sve aktere koji igraju relevantnu ulogu u tranziciji od rata prema miru, a to mogu biti državnici, vojnici, pojedinci uključeni u sukob, međunarodne organizacije...⁹⁰

⁸⁹ Usp. Suárez, F., "Disputation XIII: On War", u Brown et. al. (ur.), *Selection of Three Works from Francisco Suárez*, Oxford, Clarendon Press, 1944., 800–865.

⁹⁰ Usp. Buzar S., *Teorija pravednog rata sv. Tome Akvinskog*, Obnovljeni život, Zagreb, 2015., 70, 3, 309.

Katehetika

catechesis

κατήχησις

DUHOVNA DIMENZIJA BORBE PROTIV COVID-19

Nina Medak

BORBA PROTIV PANDEMIJE – BORBA PROTIV STRAHA

Već je spomenuto kako se protiv COVID-19 borilo s političke i medicinske strane. Nije zanemariv ni sociološki, ekonomsko-gospodarski ni psihološki oblik borbe protiv pandemije, gdje su psiholozi pomagali ljudima da očuvaju svoje psihičko zdravlje. Iznimno važna je duhovna dimenzija borbe protiv COVID-19, ali je ona pala u drugi plan u svijetu, kao i u Hrvatskoj.

Među duhovnim dimenzijama borbe protiv koronavirusa jest borba protiv straha. Upravo strah inhibira i koči ono najbolje u nama, našu kreativnost i energiju. Strah također nepovoljno djeluje na naše fizičko i psihičko zdravlje, te osim što sputava, može uzrokovati i razne bolesti. Mnogi su ljudi uslijed svakodnevne izloženosti vijestima o koronavirusu upravo blokirani, fizički i mentalno zatvoreni, u strahu. Kršćanska vjera nipošto nije magični štapić, no pouzdanje i povjerenje u Boga zacijelo može pridonijeti oslobođenju od strahova, fobija i zakočenosti. Duhovna dimenzija borbe protiv pandemije korona virusne bolesti bitno uključuje i ljubav prema bližnjemu. Isus nam nije dao zapovijed da ljubimo jedni druge samo u povoljnim okolnostima, nego u svim životnim situacijama, a osobito u trenucima kada su drugi u nevolji i poteškoćama.

Pandemija je dodatno ogoljela postojeće stanje suvremenoga svijeta u kojem se na egzistencijalna pitanja odgovori traže isključivo u horizontalnoj perspektivi: medicinskoj, političkoj, ekonomskoj, psihološkoj, a sve manje u onoj vertikalnoj, duhovnoj, u konačnici, kršćanskoj dimenziji.⁹¹ To ne čudi s obzirom na to da se odavno svjedoči kako kršćanska vjera polako umire u zapadnom svijetu i kako se Bog zaboravlja. Vjera i kršćanstvo mnogima služe kao ukras, pa je takva vjera u kriznim vremenima beskorisna.

U pandemiji uzrokovanoj COVID virusom, čovjek je spoznao vlastitu krhkost, nemoć i ranjivost. S jedne strane, to je daleko od tragedije, a s druge predstavlja priliku za novi početak i za duhovno ozdravljenje modernog čovjeka. Sva-ka kriza jest negativna, ali ona donosi i mogućnost da se čovjek probudi, obnovi vjeru i okrene bitnome, odnosno Bogu. Iskustvo nam govori da ljudi brzo zaborave Boga kada im dobro ide u životu, kada imaju materijalne stvari i kada su u stanju blagostanja. Tada slabi čovjekova duhovnost jer je on fokusiran na materijalno. Stoga je COVID-19 pandemija bila prilika da katolici obнове svoju vjeru i da se oslone na Boga kao temelj života. Tako iz perspektive vjere, COVID-19 predstavlja i blagoslov jer potiče na obraćenje, osnažuje vjeru te potiče čovjeka na ponovno otkrivanje Isusa Krista.

KATOLIČANSTVO POSLIJE COVID-19 PANDEMIJE

Pandemija COVID-19 sada je iza nas, pa je logično kako je svima laknulo što je pandemijska represija prestala, a ljudi su i zaboravili kako je ona uopće i postojala. Oni koji su je promicali, tijekom pandemije su stekli ogromno iskustvo koje žele upotrijebiti, a odnosi se na ograničavanje i oduzimanje sloboda običnih ljudi.⁹² Svakako valja napomenuti kako je u pandemiji ostvaren silno veliki profit, a postignuti su i mnogi ciljevi u uspostavi novog preustroja, odnosno rušenja starog (kršćanskog i naravnog) poretka. Ljudi i dalje obolijevaju, ali se o COVID-19 više ne govori, pa je paradoks da je, nakon silne panike koja je promijenila živote na gore, odjednom nastao tajac kao da ničega nema ili čak nije ni bilo.⁹³ Vlade su pokupovale velike količine cjepiva kojima ubrzo istječe rok i koja će se očito morati baciti, a samim je time bačen i novac na kupnju cjepiva. Nuspojave se cje-

⁹¹ Vuković, D., „Duhovna dimenzija borbe protiv koronavirusa”, *Diacovensia* 29, 2021., str. 5.

⁹² Mužić, J., *Cjepivo – Da ili ne? Moralno rasuđivanje u vrijeme korone*, Kyrios, Split, 2021., str. 158.

⁹³ Isto, str. 162.

piva ne prate i ne ispituju, pa se zdravstveni sustav i nacionalne politike ponašaju kao da ih ni nema. Sve je više onih koji javno priznaju da su promicanjem strogih mjera protiv bolesti COVID-19 i zagovaranjem nužnosti cijepljenja pogriješili, a među njima se vjerojatno mogu pronaći oni koji to iskreno čine, ali i oni koje potiče strah da će možda u bližoj ili daljoj budućnosti biti kazneno gonjeni.

Kao svima vidljiv zaključak proizlazi da je hijerarhijska Crkva činila pogrešne korake, počevši od uskrate svete mise i sakramenta ispovijedi za narod, do opravdavanja cijepljenja i COVID-potvrda, pa se valja pripremiti na mogućnost da će zbog toga morati položiti račun⁹⁴. Ako svatko dađe svoj doprinos, tada će nam i Bog pomoći pa ćemo biti u miru sa svojom savješću i stanje će se, prije ili poslije, promijeniti nabolje.

POSljedICE COVID-19 PANDEMIJE NA ŽIVOT CRKVE

Posljedice pandemije COVID-19 odrazile su se i na crkveni život, a pogotovo na njezine pastoralne i liturgijske aktivnosti. Najgore je bilo razdoblje *lockdowna* u kojem se nisu mogla organizirati liturgijska slavlja, slaviti sakramenti ni održavati svete mise. Blagoslov obitelji bio je ograničen, kao i sva vjerska okupljanja. Zbog zabrane ili ograničavanja broja sudionika radikalno se smanjio i broj vjenčanja u Crkvi, tako da je po prvi puta u novijoj povijesti u Hrvatskoj u 2020. godini bilo više građanskih (57,15%) nego crkvenih vjenčanja (42,84%).⁹⁵ Inače, od

⁹⁴ Isto, str. 163.

⁹⁵ Hrvatska biskupska konferencija, Vjernici pred izazovom pandemije i potresa. Poruka bi-

ožujka do svibnja 2020. godine ukupno je sklopljeno 69,2% manje brakova nego u petogodišnjem prosjeku za isto razdoblje prije pandemije.⁹⁶ Jedna od gorih posljedica pandemije je povećani broj odsutne djece na misama. Nakon *lockdowna*, djeca, mladi i odrasli naviknuli su se na izbivanje s mise, pa su se mnoge župe susrele s novim izazovima. Na društvu su ostavljene duhovne i tjelesne posljedice, ali važno je spomenuti i pozitivne. Tako su neke obitelji otkrile važnost zajedničke molitve i duhovnosti. Pojedincima je to bila prigoda da ponovno spoznaju Boga. Svećenici su putem društvenih mreža nastojali prenositi poruke evanđelja. Tako je jedan svećenik, bolnički kapelan, koji se zarazio u bolnici, svakodnevno hrabrio bolesnike u borbi protiv pandemije, pa je o svom iskustvu objavio i knjigu.⁹⁷ Iskustvo pandemije pokazalo je da su ljudi koji su inače ravnodušni ili distancirani od religije, odjednom postali senzibilni za duhovne teme. No, pitanje je hoće li nas izazovi pandemije COVID-19 učiniti boljima ili ćemo opet nastaviti po starome. Možda će prisilna ograničenja ljude učiniti suosjećajnijima i senzibilnijima, možda će ih osvijestiti da treba usporiti ritam i posvetiti se važnim, esencijalnim životnim pitanjima. I sam papa Franjo stalno upozorava kako je potrebno mijenjati odnose jednih prema drugima, prema planeti, zraku i općenito životu. Papa spominje i potrebu planetarne solidarnosti, važnost supsidijarnosti i brigu o općem dobru. Napominje kako je COVID-19 otkrio ljudske duhovne, socijalne i fizičke ranjivosti. Osobito je iznio na vidjelo veliku nejednakost koja se tiče pristupa tehnologiji, zdravlju (cjepivu) i obrazovanju. Navedene su nepravde posljedica čovjekova izbora. Zbog tolikih nepravdi u svijetu mnogi su izgubili nadu, a neizvjesnost i tjeskoba povećale su se još više. Da bismo izašli iz pandemije, Papa govori da je potreban lijek i za velike društveno-ekonomske viruse. Pandemija je poslužila kao lakmus papir nejednakosti, privilegiranosti bogatih i zapostavljenosti siromašnih. Navedena nejednakost ponajbolje se u posljednje vrijeme pokazuje u naručivanju cjepiva i razlici postotka procijepljenosti stanovništva kod bogatih i siromašnih zemalja. Iako su papa Franjo i drugi na to uporno upozoravali, ipak se dogodio prevlast profita i novca na štetu ljudi koji su mogli biti spašeni da se smanjila pohlepa onih koji upravljaju.

skupa Hrvatske biskupske konferencije sa 61. plenarnog zasjedanja održanog 18. i 19. siječnja 2021. u Zagrebu, *Informativna katolička agencija*, 19.01.2021., na: <https://ika.hkm.hr/novosti/vjernici-pred-izazovom-pandemije-i-potresa/?fbclid=IwAR0RxA71VLJr9y-gFwZVvRhH5GhMyECL2Z27IHBhFqOSAfwDhffsK4gksj4> (28.02.2024.).

⁹⁶ *Učinci pandemije bolesti COVID-19 na društveno-ekonomske pokazatelje*, Državni zavod za statistiku, 05.08.2023., na: <https://www.dzs.hr/Hrv/Covid-19/stanovnistvo-brakovi.html>, (01.03.2024.).

⁹⁷ Doljanin, Š., *Marsovci kontra kovida groznog*, Salesiana, Zagreb, 2021., str. 52.

KATOLIČKI VJERONAUKE KAO VRIJEDNOSNI ODGOJ

Mia Lekić

Početkom 90-ih godina 20. stoljeća, odnosno 1991. god. vjeronauk je ponovno našao svoje mjesto u obrazovnom sustavu hrvatskih škola. Čovjek koji je po svojoj biti religiozno biće pokazuje neizostavnu potrebu za religioznim odgojem. Visok postotak upisane djece na vjeronauk pokazuje potrebu za vjerski odgoj i integraciju djece i mladih u njegov vrijednosni sustav. Time se ostvaruje pravo roditelja da izaberu vrijednosno orijentirani odgoj za svoju djecu i da religiozni odgoj bude dostupan svakome tko ga traži za svoju djecu. Prema Nacionalnom okvirnom kurikulumu koji je objavljen 2011. godine, odgoj i obrazovanje trebaju buditi, poticati, i razvijati osobni identitet, a odlika osobnog identiteta zahtijeva poštivanje različitosti. Prvi od sedam odgojno-obrazovanih ciljeva NOK-a ističe da treba osigurati sustavan način poučavanja učenika, poticati i unaprjeđivati njihov intelektualni, tjelesni, estetski, društveni, duhovni i moralni razvoj u skladu s njihovim sklonostima i sposobnostima.

Papa Benedikt XVI. upozorio je na podvojenost kršćanskog odgoja mladih: s jedne se strane naglašava i odgaja emotivnost i ono što je specifično ljudsko, ali

se ne odgaja za izbor vjere u Isusa Krista. U svom pismu Rimskoj kuriji navodi neke zahtjeve izvornog odgoja.⁹⁸

Prema papi, bitna je svrha odgoja formiranje osobe kako bi je se osposobilo da živi u punini i da svojim doprinosom čini dobro zajednici. Jedna od zadaća odgoja je ta da u odgoju treba darovati jedan određeni dio sebe, da na mnoga pitanja mladih koja ih muče treba odgovoriti istinom, i to onom koja može biti vodič u životu. Također, navodi da ih je potrebno podučiti da je patnja sastavni dio našeg života jer sposobnosti za ljubav odgovara sposobnost za trpljenje, te da je najosjetljivija točka odgoja upravo pronalaženje ravnoteže između stega i slobode. Na njegove riječi nastavlja se papa Franjo u svojoj pobudnici *Amoris laetitia* gdje on naglašava važnost osobe odgojitelja. On poziva roditelje na svijest o vlastitoj odgojnoj autentičnosti i na odgovorno preuzimanje zadaće odgoja mladih i djece. Papa naglašava važnost roditelja u razvoju i formiranje identiteta svoje djece, te ih vidi i kao prve i ključne odgojitelje vjere i usađivanja vjerskog sjemena u njih. Nadalje, odgovoran učitelj, više je nego potreban u današnjem vremenu.⁹⁹

Papa Benedikt XVI. naglašava u svojoj enciklici *Deus Caritas est* da biti kršćanin „nije rezultat neke etičke odluke ili neke velike ideje, već je to susret s događajem, s Osobom, koja životu daje novi obzor i time konačni pravac.” Vjeronauk u kontekstu škole pozvan je osnažiti religioznu kompetenciju učenika i njegovu otvorenost i zanimanje za religiozno tumačenje čovjeka i svijeta, pobuditi njegovu osviještenost o vlastitoj religioznosti i sposobnost njezina izražavanja kako na osobnoj tako i na zajedničkoj razini. Školski je vjeronauk pozvan na izgrađivanje i osnaživanje sposobnosti kod učenika da zauzmu stav prema stvarnostima vjere i religije koji je utemeljen na njihovom dobrom poznavanju koji će mu omogućiti da oblikuju svoj život na temelju izgrađenih stavova.¹⁰⁰

Papa Franjo u svom dokumentu *Evangelii Gaudium* već u prvom poglavlju o misijskoj preobrazbi Crkve iznosi nekoliko važnih naglasaka o moralnom učenju. Prva rečenica kojom papa Franjo otvara ovo prvo poglavlje svakako je evandeoski nalog uskrsllog Krista: „Pođite dakle i učinite mojim učenicima sve narode krsteći ih u ime Oca i Sina i Duha Svetoga i učeći ih čuvati sve što sam

⁹⁸ Bissoli, Cesare, Kateheza 32 u: *Odgojna misao Benedikta XVI.*, br. 4 (2010): 319-333 str.

⁹⁹ Papa Franjo, *Amor Laetitia – Radost ljubavi*, KS, 2016., 77.

¹⁰⁰ Usp. Jadranka Garmaz, Hans Mendl, *Kroz vatru i vodu: Kateheza i religiozni odgoj adolescenata i mladih u suvremenom svijetu*, Katolička izdavačka kuća i časopis Crkva u svijetu, Split, 2023., 73-74.

vam zapovjedio' (Mt 28, 19-20)." Glavni sadržaj cijeloga Isusovog evanđeoskog navještaja predstavljaju Božje kraljevstvo i nova zapovijed ljubavi, stoga zapovijed evangelizacije uskrsloga Gospodina predstavlja bitno svojstvo naviještanja. U tom smislu sadržaj i naviještanje zajedno tvore jednu realnu cjelinu. Evangelizacija se vrši propovijedanjem, a djelo propovijedanja je sadržajem evangelizacija, a propovjednik je evangelizator, to jest vršitelj evangelizacije. Stoga pastoral i pastoralno djelovanje, vjeronauk, kateheza trebaju stajati u bitnoj povezanosti s evangelizacijom. U *Evangelii gaudium* papa Franjo ističe da Isusov poziv na evangelizaciju odjekuje u novim okolnostima i izazovima koji se stavljaju pred poslanje Crkve i vjeronaučne nastave i svi smo pozvani na taj misionarski izlazak. Taj izlazak ne podrazumijeva fizički izlazak, nego duhovni, odnosno svojevrsno obraćenje koje zahtjeva izlazak iz vlastite udobnosti i imati hrabrosti kročiti na sve periferije koje trebaju svjetlo evanđelja. Papa Franjo nas poziva da se oslobodimo mentaliteta sigurnih planova i kontrole svega, jer takav mentalitet ograničava neshvatljivu slobodu, novost i iznenađenja Božje riječi.¹⁰¹

Jedan od poznatih istraživača religijske pedagogije, Rudolf Englert, ističe da učenici prvo moraju učiti o vlastitoj vjeri kako bi u potpunosti razumjeli druge vjere, kulture i tradicije.¹⁰²

Konfesionalni vjeronauk oblikuje kod učenika kršćanski pogled na svijet i čovječanstvo, koji se temelji na ljubavi, zaštiti svijeta i okoliša te uvažavanju čovjeka kao osobe od početka do kraja njegova života. Vjeronauk kao takav otvara vrata dijalogu između različitih vjera i kultura te omogućuje dijalog s drugima i s onima koji su drugačiji od nas. Kršćanstvo nudi miran pogled na svijet i ljude te naglašava poštivanje drugih i zaštitu zemlje. Prema nekim istraživanjima o vještinama koje se stječu vjeronaukom, može se zaključiti da se vjeronauk temelji na istraživanju kognitivne dimenzije koja omogućuje percepciju činjenica, sposobnost razumijevanja i objašnjavanja sadržaja, interkulturalnih, međureligijskih, ali i transreligijskih i transverzalnih vještina stupanja u dijaloške odnose s drugima, zajedničkog rada, učenja i rasta s drugima, etičke vještine i sposobnosti zauzimanja stavova te usavršavanja čime se postiže sposobnost organiziranja i oblikovanja vlastitog života i obrane dobrog života svih ljudi. Vjeronauk temeljen na biblijskoj poruci ima za cilj osuditi neetičnost i korupciju te se aktivno zalagati za pravdu i istinu. Učenike treba odgajati i obrazovati da znaju razlikovati dobro od

¹⁰¹ Papa Franjo, *Evangelii gaudium – Radost evanđelja*. Apostolska pobudnica o naviještanju evanđelja u današnjem svijetu, KS, Zagreb, 2013., 19.

¹⁰² Usp. Roman Englert, Korrelation(sdidaktik). Bilanz und Perspektiven, u: *Religionspädagogische Beiträge* 38 (1996) 3.

zla, istinu od laži, poštenje od nepoštenja te da se odupru svim oblicima neetičkih postupaka koji degradiraju i iskorištavaju sebe i druge.¹⁰³

Katolički vjeronauk posebno pomaže učenicima upoznati i razumjeti temeljni smisao života, integrirati religijsku dimenziju u formalno obrazovanje kao bitnu točku za osobni rast i razvoj, za čovječnost i slobodu, kako bi i sami dali svoj doprinos izgradnji. Izgradnja osobnog identiteta temelji se osobito na pitanjima o temeljnom smislu života. Ovaj odgovor prvenstveno ovisi o osobnom životu, životu s drugima i životu u zajednici. Kroz pitanja o smislu života i Bogu školski vjeronauk omogućuje mladima i učenicima kritičko propitivanje životnih i društvenih problema, strahova i nada našega vremena u duhu vjerske slike Boga i čovječanstva. Osobito ju je važno probuditi u djeci i mladima, jer neki i danas žele izgraditi svijest bez Boga i zatvoriti je u zemaljsku stvarnost, u tjelesnost i besperspektivnost.¹⁰⁴

„Istina se bolje razumije samo kad je povezana s cjelinom kršćanske poruke. Autentično propovijedanje evanđelja pokazuje da kršćanski moral nije neka stoička etika, puka askeza, praktička filozofija ili katalog grijehâ i zabludâ, nego osobni odgovor Bogu koji nas ljubi i spašava, koji se poistovjetio s bližnjim, osobito onim u potrebi, i poziva nas da iziđemo iz nas samih i tražimo najprije dobro blišnjega. Sve su kršćanske kreposti u službi odgovora ljubavi i milosrđa, i ako moralno učenje Crkve ne blista evanđeoskom snagom ljubavi i privlačnošću milosrđa izloženo je opasnosti da postane kula od karata, a što je najveća pogibelj, budući da se pokazuje kako u središtu navještaja ne stoji evanđelje, nego neki istrgnuti doktrinarni ili moralni naglasak koji proizlazi iz određenih ideoloških opcija. Tada kršćanska poruka nema snagu i svježinu ‘mirisa evanđelja’, nego bojuje od formalnosti koja promašuje bit evanđelja, naglašava papa Franjo.”¹⁰⁵

Na taj način vjeronauk u školi potiče dublje razmišljanje, vjersko osvještavanje i potragu za Bogom. Vjeronauk u školi kritički vrednuje i problematizira različita iskustva koja učenici imaju o svijetu i životu. To im pomaže da ljudsku egzistenciju prepoznaju kao otvor prema Bogu i otkriju nadnaravnu osnovu tog postojanja. Vrijednost školskog vjeronauka je upravo u tome što učenici stječu svijest o sebi, svom dostojanstvu i svom pozivu koji nadilaze vremenito i prola-

¹⁰³ Usp. Jadranka Garmaz, Hans Mendl, *Kroz vatru i vodu: Kateheza i religiozni odgoj adolescenata i mladih u suvremenom svijetu*, Katolička izdavačka kuća i časopis Crkva u svijetu, Split, 2023., 97-99.

¹⁰⁴ Usp. Ante Pavlović, *Putovima vjerskog odgoja*, Crkva na kamenu, Mostar, 2005, 86-88.

¹⁰⁵ Tonči Matulić, *Promišljanje o nekim moralnim naglascima u naučavanju pape Franje*, Crkva u svijetu, 57 (2022.) 1, 5-6.

zno područje. Katolički vjeronauk pomaže im u razvijanju vlastitog identiteta i pogleda na život kako bi mogli živjeti i raditi s drugima te ih učiti odgovornosti za život u zajednici. To je posebno važno danas, gdje postoji "pseudoidentitet" koji s jedne strane neutralizira sve vrijednosti života, a s druge strane ih diže na drugu razinu. Spektar odnosa koje kateheza promatra i propituje je širok: ljudsko dostojanstvo i prava, društvena pitanja, obitelj, etička pitanja u području znanosti i tehnologije, događanja u području kulture, znanosti i tehnologije itd. solidarnost s bespomoćnima, isključenima, bolesnima i siromašnima.¹⁰⁶

3.1. Utemeljenost katoličkog vjeronauka u javnoj školi

Utemeljenost katoličkog vjeronauka u javnom odgojno-obrazovnom ozračju sažet ćemo Pranjićevim razmišljanjem koji ističe da vjera uz svu njezinu religijsku manifestaciju i na njoj zasnovanu praksu, na njezin više ili manje dogmat-ski oblikovan polog, nije tek proizvoljna komponenta ljudskog bića bez koje bi on mogao funkcionirati kao i s njom. Vjera kao interpersonalna komunikacija očovječuje čovjeka na ljudskoj kao i na transcendentalnoj razini pa svaki dopri-nos tom obliku razvoja i promicanja ljudske osobnosti može biti dobrodošao i

¹⁰⁶ Usp. Ante Pavlović, *Putovima vjerskog odgoja*, Crkva na kamenu, Mostar, 2005, 86-88.

poželjan. U većini europskih zemalja, pa tako i u Hrvatskoj, katolički vjeronauk u javnim školama temelji se na ideološkom pluralizmu, vjerskoj slobodi i pravu roditelja da svoju djecu poučavaju vjeronauku. Prema Guilarteu, konfesionalni vjerski i moralni odgoj pridonosi cjelovitom formiranju učenika, koji tako razvijaju svoje transcendentalne sposobnosti, olakšavajući smisao života i osvijetljavajući zajedničke vrijednosti koje omogućuju slobodan, miran i ujedinjen život i suživot ljudi.¹⁰⁷

Pluralistička i demokratska škola omogućuje vjeronauk u njegovoj cjelovitosti. Humanitarna i demokratska škola izgrađena je na holističkoj paradigmi, odnosno na shvaćanju složenosti, jedinstva i cjelovitosti odgojno-obrazovne stvarnosti i odgojno-obrazovnog djelovanja, promičući odgoj i obrazovanje koje afirmira pojedinca u njegovu životu te ga odgaja za psihički zdravo, duhovno i aktivno biće. Čovjek je uvijek cjelina, osoba koja razmišlja, zaključuje, prihvaća, prosuđuje, želi, osjeća i zauzima stav. Vjera je dar Božji, ali i slobodan odgovor čovjeka Bogu. On traži cijeloga čovjeka u njegovoj cjelovitosti i u njegovoj stvarnosti. Na toj osnovi vjeronauk u školi, prema školskoj cjelovitoj odgojno-obrazovnoj paradigmi, naglašava cjeloviti odgoj čovjeka, shvaćenog kao jedinstvo duha, duše i tijela, čime se naglašava sklad odgoja u te tri ljudske dimenzije. Njeno konfesionalno značenje temelji se na univerzalnom značenju i značaju religije za čovjeka i smisao njegova života. Crkva mu stoga daje duboke antropološko-pedagoške, teološko-crkvene, povijesno-kulturne i konačno pravne temelje.¹⁰⁸

¹⁰⁷ Usp. Ksenija Rukavina Kovačević, *Katolički vjeronauk u školi: identitet i perspektiva razvoja*, Glas Koncila, Riječka nadbiskupija, Zagreb, 2019., 48-49.

¹⁰⁸ Usp. Ante Pavlović, *Putovima vjerskog odgoja*, Crkva na kamenu, Mostar, 2005., 78-79.

Razgovori

colloquia
διάλογοι

INTERVJU S PROFESOROM IVANOM BODROŽIĆEM

Za početak, recite nam nešto o svojoj formaciji i kako ste odlučili krenuti putem svećeničkog poziva.

Hvala na pitanju, jer je uvijek lijepo prisjetiti se mladih dana, to jest već onog razdoblja dječastva i odrastanja. Naime, držim da sam prvu formaciju primio u obitelji koja je bila vjernička katolička obitelj u kojoj se svakodnevno dan započinjao i završavao molitvom. A rekao bih i svaka druga aktivnost. Kršćanski odgoj u obitelji bila mi je prva formacija, a onda život u župnoj zajednici i bliskost sa župnikom don Petrom Rodićem također je pridonijela daljnjem oblikovanju osobnosti. Dolazak sa Sviba u Split u 7. razred osnovne škole to nije prekinuo, već je samo dodatno produbio uz aktivnosti s fratriba konventualcima iz Sv. Frane na Obali koji su vodili župu Sv. Stjepana pod borovima kojoj sam pripadao. U tom okruženju sam se kao ministrant i mladić opredijelio za Sjemenište, te potom nastavio i Bogosloviju i sve što je s time išlo u daljnjem odgoju i obrazovanju na putu svećeništva.

Teologija kao znanost nudi široki spektar mogućnosti koristeći se filozofijom, sociologijom, psihologijom i drugim znanostima. Kada i kako ste shvatili da se želite ostvariti unutar povijesno-dogmatskog usmjerenja teologije, točnije patrologije?

Temeljni studij teologije započeo sam u Splitu godine 1987., no kasnije sam nastavio u Rimu 1990. Što se tiče izbora teoloških grana, tijekom studija svatko osjeti čemu kao osoba naginje, to jest koje usmjerenje teologije mu bolje ide. S druge su strane uvijek važne i potrebe Nadbiskupije, to jest danas Fakulteta. Mene

je osobno uvijek privlačila ona dubinska misaona teologija koju zovemo sustavnom ili dogmatskom. A kako je u vrijeme kad me je pokojni nadbiskup mons. Ante Jurić slao na studij bila potreba nekoga tko će studirati Patrologiju, tako sam njegovim dekretom poslan na studij Patrologije, pri čemu su se podudarile moje sklonosti prema izučavanju kršćanskih istina s potrebama naše mjesne Crkve. Jer Patrologija kao teološka grana koja izučava svete oce potiče i omogućuju povijesno-teološko istraživanje kojim se otkriva izuzetna dubina i uzvišenost kršćanske misli, o čemu su svjedočili veliki teološki umovi iz prvih stoljeća Crkve kao što su sveti Augustin, Jeronim, Ambrozije, Bazilije, Grgur i ostali oci, bila je spoj mojih osobnih nagnuća s potrebama koje je imala naša Nadbiskupija u to vrijeme.

Bili ste dobitnik Županijske nagrade i dobitnik nagrade za znanost Sveučilišta u Splitu 2023. godine. Kada se osvrnete na svoju profesorsku karijeru što biste savjetovali mladim znanstvenicima unutar Crkve koji žele ostvariti svoj intelektualni poziv služeći Bogu?

Svakome bih od mladih studenata, teologa i znanstvenika savjetovao upravo to da svim svojim intelektualnim sposobnostima nastoje služiti Bogu. Ali istinski i izravno, a ne samo formalno. Potom je važno staviti se na raspolaganje Crkvi, te sve što se čini da doista bude prije svega služenje. Tada i Gospodin čini svoje i daje vam da uživate u znanosti i da imate strast za Njegovom istinom i spoznajom Njegovih otajstava, od čega duša zbilja živi. U tom smislu kad govorim o teologiji i svom teološkom radu, radije volim govoriti o pozivu nego o karijeri, pa to želim savjetovati i mladim znanstvenicima da se trude živjeti teologiju kao poziv, a sve drugo, pa i nagrade, trebaju biti Bogu na slavu.

U svojoj knjizi „Crkveni oci od Klementa Rimskog do Augustina” papa Benedikt XVI. naglašava važnost poruka crkvenih otaca koje su aktualne i danas. Što možemo kao vjernici naučiti od crkvenih otaca?

Papa Benedikt XVI. je bio istinski veliki teolog koji je svojom jednostavnošću i jasnoćom mogao stati uz bok svetih otaca, a bio je jedan od najboljih suvremenih teologa koji je bogatstvo otačke misli uspijevao prereći i primijeniti i na kontekst svijeta i vremena u kojemu živimo. Čak je bilo teologa koji su i njega nazvali da je sveti otac našega vremena. A kao što je on mnogo toga naučio od svetih otaca, te od tih spoznaja živio i kao pastir poučavao Crkvu, tako i svaki vjernik uči od velike predaje Crkve koja nam je prisutna kao živa predaja i živo znanje vjere. Osim što je otačka teologija vodič do stjecanja znanja, napose o Presvetom Trojstvu i našem Gospodinu Isusu, od otaca možemo naučiti kako se živi krepo-

sno, kako se bori za dobrobit Crkve i za sve vrijednosti kojima nas Crkva uči. Oni nam pomažu shvatiti kako dosljedno provoditi reformu Crkve koja je potrebna i danas. Dovoljno se prisjetiti samo da su oni bili sudionici prvih sveopćih koncila, te da su doprinijeli boljem definiranju vjere, kao i sveukupnom pastoralnom napretku Crkve i razvoju teologije.

U prostorima Papinskog hrvatskog zavoda sv. Jeronima u Rimu 2022. godine održali ste predavanje o utjecaju svetog Jeronima na kulturu i duhovnost Hrvata. Zašto je sveti Jeronim toliko upečatljiv i važan za naš narod?

Sveti Jeronim važan je za naš narod najprije zato što je on svetac s ovih naših prostora, te ga je naš narod prihvatio kao svoga kada je u 7. stoljeću došao na ovu obalu Jadrana. U procesu prihvatanja kršćanstva, naš je narod prihvatio i svetoga Jeru kao izuzetnoga sveca koji je bio model učenosti i učitelj asketske duhovnosti. Budući da je bio prevoditelj Svetoga pisma na latinski jezik, a inače po sebi poliglota, nije trebalo mnogo da se stvori i uvjerenje da je on preveo Sveto pismo na staroslavenski jezik, te da je sam bio autor glagoljice. Jeronim je tako višestruko utjecao na duhovnost i pismenost našega naroda koji mu se potom odužio na način da mu je izgradio mnogobrojne crkve i kapele, te je imao vrlo živ liturgijski spomen njegova blagdana. Nadalje, duhovna i intelektualna elita našega naroda, dovoljno je spomenuti Marka Marulića kao primjer, tijekom toliko stoljeća

nadahnjivala se na njegovim spisima i na njegovu primjeru, jer kao što smo mi njega smatrali svojim, bilo je neophodno da i mi postanemo njegovi. Sveti Jere je i danas potreban našem naroda da po njegovu primjeru i zagovoru budemo uvijek dosljedniji i Kristu vjerniji.

Urednik ste časopisa „Crkva u svijetu”. Kako u današnjem digitalnom svijetu vidite daljnji razvitak teoloških znanstvenih časopisa i katoličkog tiska općenito?

Živimo u izazovnom vremenu kada se sve manje čita, a napose kada se manje čita znanstvena literatura. Digitalni svijet je izazovan, no ne trebamo odustati od toga da u našim časopisima kao što je „Crkva u svijetu” nudimo ozbiljnu znanstvenu teologiju koja je plod istraživačkog rada, ali i plod iskustva vjere teologa koji surađuju u njima. Potom je važno da naši časopisi budu dostupni i digitalno, a to najvećim dijelom jesu u znanstvenim bazama i portalima. A što se tiče katoličkog tiska, isto tako ne smijemo bježati od činjenice da je ovo doba digitalno doba, te treba na takav način objavljivati da čovjeku našega vremena bude dostupna prava informacija kao i dužna formacija. Jer živimo u svijetu u kojem smo zatrpani poluinformacijama i dezinformacijama, kao i poluistinama i lažima, a da ne govorimo o tome koliko je loših i štetnih stavova koji se šire u svijetu oko nas. Sadržaj vjere koji mi nudimo, u svom sustavnom izlaganju i bitnoj upućenosti na istinu, treba biti dostupan i na način koji ga današnji čovjek može najlakše pronaći i konzultirati. U svakom slučaju mi trebamo računati s time da nikada ne žrtvujemo Istinu, jer je ona naš jaki adut u svemu što činimo, te naši časopisi i mediji trebaju biti prepoznatljivi po njoj.

Što biste poručili mladim kolegama/kolegicama koji/koje se žele baviti patrističkim znanstvenim istraživanjima?

Nadasve bih poručio svim našim studentima da čitaju patristička djela, jer u djelima svetih otaca odražava se izuzetna teološka dubina i jasnoća. Osim toga, vidi se da kroz njihova djela progovaraju i ozbiljna životna uvjerenja, te da oni teologiju ne doživljavaju kao neku formalnu disciplinu, već prije svega životnu stvarnost kojom se hrane, od koje žive i za koju žive. U njihovoj teologiji je očito da imaju izuzetno iskustvo Boga, što je najvažnija stvar za teologiju. Stoga bih preporučio svima da se bave otačkom teologijom, a onima koji se žele baviti izravno patrologijom kao znanošću, da budu marljivi i studiozni poput svetih otaca, te da se ne boje izazova koje pred nas stavlja studij svetih otaca, jer je veliko duhovno zadovoljstvo koje stječemo usvajajući njihove teološke sadržaje i metodu.

INTERVJU S PROFESORICOM MARIJANOM ĆUK

Živimo u svijetu izazova i kriza gdje je mladima postalo teško čuti Božji poziv pa samim time i odazvati mu se. Biste li nam mogli posvjedočiti kako je u Vama niknula klica poziva i kako ste otkrili svoje životno zvanje?

Klica poziva, dubljeg upoznavanja i življenja vjere započela je kada sam na poziv prijateljice krenula na srednjoškolski vjeronauk. Bila sam oduševljena, tj. mislim da me Gospodin tu čekao i tako je započelo moje putovanje u vjeri. Drugi je važan korak bio kada sam shvatila da mogu ići svaki dan na sv. misu. To je zaista za mene bilo veliko otkriće! Nastojala sam ići svako jutro prije škole na sv. misu i tamo bih upijala mir i snagu za cijeli dan. Tada su mi se počele javljati misli o zvanju, o tome da postanem redovnica. Te misli sam odbijala govoreći u sebi da sam nedostojna, da ću roditi puno djece, pa neka neko od njih ide u samostan. Treći važan korak bio je kada me druga prijateljica pozvala u jednu molitvenu zajednicu. (Vidite koliko možete utjecati na svoje vršnjake jednostavnim evanđeoskim pozivom: „Dođi i vidi!”). To je za mene bilo veliko osvježenje, vidjeti puno mladih okupljenih oko istih ideala, radosnog življenja vjere, oko svjedočenja svoje vjere u Isusa Krista. Mladih koji su se trudili biti dobri srednjoškolci, dobri studenti, dobri radnici, dobri supružnici i dobri roditelji. Preko te sam molitvene zajednice upoznala i sestre Službenice Milosrđa Anćeles jer smo kod njih redovito imali duhovne vježbe na Kamenu. Tamo smo se uvijek ugodno osjećali. U brizi za naš duhovni život, sestre su nas pozivale na svakodnevno klanjanje koje one imaju u svojoj kapeli u Splitu. To svakodnevno klanjanje imalo je odlučujući utjecaj pri izboru mog zvanja i izboru reda Službenica Milosrđa. Jednostavno sam

uvidjela da mi je drago biti u Božjoj blizini i da me to privlači. Zaista mi je to bilo blagoslovljeno vrijeme u životu i zahvaljujem dragom Bogu na njemu!

Jeste li se oduvijek željeli posvetiti radu s mladima?

Moja odluka da se posvetim odgoju prisutna je u meni od mojih osnovnoškolskih dana. Sve od tada sam bila sigurna da se u životu želim baviti odgojem. Poticaj je za to bio taj što su u moju osnovnu školu išla djeca iz doma za nezbri nutu djecu. Gledajući njih, odlučila sam da ću se posvetiti odgoju djece i mladih kako nitko više ne bi napustio svoje dijete. Naravno, bilo je to donekle naivno razmišljanje jedne djevojčice od 11 godina, ali želja, volja i uočavanje potrebe odgoja djece i mladih raslo je i sazrijevalo u traženju najboljih puteva do djece i mladih za njihovu cjelovitu tjelesnu, intelektualnu, socio-emocionalnu, moralnu i duhovnu izgradnju.

Obranili ste svoju doktorsku disertaciju pod nazivom „Kompetencijski pristup cjeloživotnom učenju odgajatelja u učeničkim domovima”. Što vas je navelo na odabir te teme?

Na odabir te teme potaklo me saznanje da proces našeg učenja nikada nije dovršen kao što i rad na sebi nikada nije gotov. Dakle potrebno nam je cjeloživotno učenje koje može biti formalno (stječemo diplomu), neformalno (sudjelujemo na raznim tečajevima i seminarima) ili informalno (spontano) učenje. Cjeloživotno učenje posebno nam je potrebno u današnje vrijeme brzih promjena i velikog tehnološkog napretka. Kroz cjeloživotno učenje stječemo i razvijamo razne kompetencije (vještine, znanja i stavove). U ovo naše vrijeme naročito su nam potrebne digitalne kompetencije. Naglasila bih da je paralelno s digitalnim kompetencijama potrebno razvijati i njegovati kritičko mišljenje te moralne stavove kod sebe i kod drugih.

Bili ste odgajateljica u Učeničkom domu „Paola Di Rosa” i imate iskustva u radu sa srednjoškolcima. Kako gledate na današnju krizu mentalnog zdravlja i vjere među mladima sada kada radite sa studentima na Katoličkom bogoslovnom fakultetu i Filozofskom fakultetu u Splitu?

U istraživanju koje je proveo Ipsos za prošlu godinu, mladi (16-25 godina), ali i oni stariji drže da je za njih najveći razlog zabrinutosti utjecaj društvenih mreža na mentalno zdravlje. Svaka treća mlada osoba od 16 do 25 godina ponekad ili često je osjetila stres, usamljenost, zavist ili nižu razinu samopouzdanja zbog sadržaja na društvenim mrežama. Vidimo tako da društvene mreže i tehnološka

revolucija uvelike utječu na mentalno zdravlje mladih. Utječu i na njihove roditelje, profesore, možemo reći na sve. Svi se zato trebamo truditi zalagati za istinske vrijednosti (ljubav, istina, poštenje, pravednost, iskrenost, velikodušnost, vjera, obitelj, pomaganje, ...) koje se često dovode u pitanje.

Živimo u vremenu umjetne inteligencije i masovnih medija u kojem je čovjek konstantno obasipan informacijama ili bolje rečeno dezinformacijama. Predstavlja li ovo prijetnju mladima koji sve više padaju pod utjecaj društvenih mreža i današnjih trendova?

Svakako da je sve navedeno izazov mladima, ali i nama starijima. Nužno je potrebna medijska pismenost koja se u novije vrijeme uvodi u pojedine osnovne i srednje škole te na fakultete. Prema prošlogodišnjem istraživanju Ipsos-a, 65,1% opće populacije Republike Hrvatske smatra da medijsku pismenost treba značajnije uključiti u školske kurikule. Mislim da je neophodno potrebno poznavanje mehanizama utjecaja medija na osobe pojedinačno i na društvo u cjelini. Od algoritama, već spomenutih dezinformacija, društvenih mreža koje su pune raznih influencera i drugih gurua do raznih vrsta umjetne inteligencije

i na koncu do pojma singularnosti. Danas je skoro sve postalo „obojeno” raznim sustavima umjetne inteligencije (UI ili engl. AI – artificial intelligence), pa imamo sveprisutne: Google prevoditelj, ChatGPT, AI liječnik, AI znanstveni rad, AI roditelj, AI pedagog, AI teolog, AI svećenik?! Zbog toga je jako, jako važno učiti i poticati mlade na već spomenuto kritičko mišljenje o svemu, na čitanje „papirnatih” knjiga, te na promišljanje i razgovor o pročitanoj.

S obzirom na to da mediji utječu na osobni i društveni život ljudi, na koji način bi digitalni svijet mogao obogatiti evangelizaciju danas i pomoći mladima navijestiti Krista svojoj generaciji?

Mislim da ima dosta digitalnih sadržaja i u našoj zemlji i u svijetu koji mogu pomoći mladima navijestiti Krista svojoj generaciji. Tu prije svega mislim na razne vjerske portale i mobilne aplikacije koje, pored toga što donose vijesti iz života Crkve, također imaju zanimljive članke, *podcaste*, prijenose sv. misa, koncerte kao i zanimljiva svjedočanstva ... Dosta mladih već i koristi ta sredstva, znam i neke kojima je to pomoglo u pronalaženju vjere ili svog zvanja (redovničkog ili svećeničkog). Ovdje je dobro napomenuti da trebamo paziti i na to da imamo vremena za osobni susret s Gospodinom u tišini i samoći bez mobitela i bez interneta.

Za kraj, što biste poručili mladim teolozima i katehetama danas koji se unatoč krizama u društvu žele posvetiti radu s mladima unutar Katoličke Crkve?

Zadnje vrijeme često govorim, i u to sam uvjerena, da će mladi teolozi i katehete imati važnu ulogu u budućnosti našeg pluralističkog svijeta. U mnoštvu ponuda i svega dozvoljenog svi smo u opasnosti da izgubimo jasnoću i sigurnost što je ispravno, što su istinske vrednote. Trebat ćemo se zajedno zauzimati za očuvanje dostojanstva čovjeka, stvorenog na sliku Božju. Čovjeka stvorenog kao muško i žensko. Trebati ćemo znati obrazložiti vrijednost ranjivosti čovjeka nasuprot nastojanju tehnološkog poboljšanja čovjeka pod svaku cijenu. Trebat ćemo znati obrazložiti i svjedočiti vrijednost Kristova križa i patnje i u našim životima. Trebat ćemo znati i obrazložiti razlog nade i vjere koja je u nama: Ljubav Božja i život vječni za kojim svi čeznu, samo neki na pogrešan način (transhumanizam i posthumanizam). Dakle, trebamo dobro poznavati i voljeti svoju vjeru, učiti o njoj, hrabro se boriti za nju i svjedočiti. Snagu za to nalazimo u postu, molitvi i milostinji. U tome će nam sigurno pomoći Gospodin, njegova Majka, anđeli i sveci.

Duhovnost

spiritualitas
πνευματικά

JA SAM VRATA

Zara Čorić

Čovjek svakodnevno bezbroj puta prijeđe preko praga. Najčešće u žurbi i bez razmišljanja, no dogodi se ponekad da na pragu i pred vratima zastane. Čini se da suvremeni čovjek zastaje pred vratima najčešće iz straha. Strah ga obuzima pred vratima šefa na poslu, profesora na fakultetu, ureda u banci, čak se i dijete nađe u strahu pred roditeljskim vratima... tada čovjek uviđa veličinu vrata. Ona mogu izolirati ljude jedne od drugih, mogu rađati strah i nelagodu, no mogu i pozivati na susret. Upravo je prag mjesto na kojemu dočekujemo dragog prijatelja, vrata zatvaramo da bismo se s bližnjim mogli susresti bez buke i smetnji vanjskog svijeta: vrata mogu biti mjesto radosti i nade.

Postoje pak vrata koja izazivaju i strah i nadu, koja čovjeka pozivaju da pro-lazeći kroz njih ostavi sve što ga sputava vani i susretne se sa svojim Stvoriteljem. Crkvena se vrata uzdižu kao veličanstven portal u potpuno novi svijet, bila ona malena i neugledna, bila velika i blistava. Ona se time pokazuju kao najposebnija granica koju čovjek poznaje te se često na ovo zaboravi, ali R. Guardini podsjeća: „pazi jedanput kada prolaziš, nehotice podigneš glavu i oči. Pogled ti se diže uvis i raširi u prostor, prsa ti se nadmu, a duša ti se rastvori.”¹⁰⁹ U tijeku je jubilejska godina i na njezin je spomen gotovo svakome prva asocijacija prolaz kroz sveta vrata. Otvarajući jubilejsku godinu razbija se zid koji je čuvao sveta vrata te papa

¹⁰⁹ R. Guardini, *Sveti znakovi*, Verbum, Split, 2015., str. 25.

Nacrtała Iva Jakelić

prvi kroz njih prolazi i svojim primjerom poziva svakoga vjernika da učini isto, da prođe kroz vrata koja simboliziraju Krista, koja se Kristom zovu. Vrata tako postaju simbolom svakog jubileja.

Važnost vrata koja se očituje u događaju jubilejske godine, ali i u svakome prelasku preko crkvenih vrata, ima svoje utemeljenje u Pismu u kojemu se motiv vrata nalazi na više mjesta i u različitim kontekstima. Već ga nalazimo u Starom

zavjetu: u Post 6, u izvještaju o gradnji korablje, vrata su motiv odvajanja: oni koji pripadaju Noinoj obitelji i parovi svih životinja jedini su koji smiju prijeći preko vrata korablje i tako se spasiti. U Post 19, 1-14 vrata se pojavljuju kao motiv po kojemu se fizički razdvajaju dobro i zlo; dok su u Izl 12 vrata sredstvo po kojemu će se prepoznati vjerni, tj. oni koji će biti lišeni smrti prvorodenaca. Za simboliku jubilejskih svetih vrata i crkvenih vrata posebno je važna novozavjetna simbolika. Najvažniji je tekst iz Ivanova evanđelja gdje Krist sam za sebe kaže da je on vrata Ocu (usp. Iv 10,9). Osim toga, motiv vrata nalazimo i u sinoptika: kod Mateja Isus poziva na ulaženje kroz uska vrata (usp. Mt 7, 13-14) te se motiv vrata pojavljuje i u prispodobi o djevicama i zaručniku (usp. Mt 25, 10-12); kod Luke nalazimo slično: *Borite se da uđete na uska vrata jer mnogi će, velim vam, tražiti da uđu, ali neće moći!* (Lk 13, 24; usp. Lk 13, 22-25). I u poslanicama se i Otkrivenju na nekoliko mjesta daje naći motiv vrata: 1 Kor 16,9; 2 Kor 2, 12; Otk 3, 8.20.

Ulazi u crkve često su u prošlosti bili bogato urešeni, prepuni simbolike u likovima koje su prikazivali. Kada prikazuju događaje i likove iz povijesti spase-nja, uređena kao *biblija pauperum*, već veličinom i ljepotom umjetničkog izraza i „pričom” koju pričaju pripremaju čovjeka na spasonosni prelazak, na susret sa svetim koje ona skrivaju i čuvaju. No, vrata su i simbol sam: imaju ulogu biti simbol Krista koji sam za sebe kaže: *Ja sam vrata. Kroz me tko uđe, spasit će se.* (Iv 10,9). Vratima Krist čovjeka zove da se približi i da uđe u zajedništvo s Ocem. Ona nas podsjećaju na to da je Krist mukom i smrću na križu otvorio svima vrata Ocu. Stoga su vrata „dragocjeni dio svetoga zdanja. Ona su više od mjesta. Ona, zajedno s pragom i predvorjem, oprostoruju naše iskustvo straha, nedostojnosti, malenosti; ne potiskuju takve osjećaje nego ih ozdravljaju zovom Božje ljubavi, objavljene i darovane u Kristu...”¹¹⁰ Na vratima čovjek osjeća da ponovno ima priliku vratiti se Ocu. Na tome mjestu donosi odluku hoće li tu priliku iskoristiti ili ne, te kako će nastaviti živjeti. Tu se u njemu budi svijest da prijelaz preko toga praga znači više nego bilo koji drugi; tu čovjek zna da mu ta vrata nisu tako lijepa i grandiozna samo zbog svoje ljepote i veličine, već zbog toga što ona označavaju prijelaz iz jednog načina postojanja u drugi, zbog toga što označavaju temeljitu promjenu i nju izazivaju.¹¹¹ „Prijeći preko obrednog praga znači ući u dramatično i rizično iskustvo raslojavanja, dekonstrukcije, poništenja, ali i u poetično iskustvo ponovnoga stvaranja, pristupa svetoj zbilji i ozbiljenja vlastitog

¹¹⁰ A. Crnčević, Uvod, *Živo vrelo. Vrata i iskustvo praga*, XXXII (2015), str. 1.

¹¹¹ Usp. A. Crnčević, Pred vratima susreta. O simbolizmu vrata i praga u liturgijskoj arhitekturi. *Živo vrelo. Vrata i iskustvo praga*, XXXII (2015), str. 8-12.

iskustva jastva u novoj, višoj i potpunijoj formi postojanja obasjanoj svetim.¹¹² Tako, čovjekovo iskustvo svetoga koje ga čeka u crkvi, u liturgiji, započinje već pred crkvom i prelaskom preko crkvenoga praga. Na vratima čovjek može čuti da je pozvan ostaviti vani sve ono što ga ometa u susretu sa Svetim; sama vrata kao da mu govore: „Ostavi vani sve što ne spada unutra: misli, želje, brige, radoznalosti, ispraznosti. Sve što nije posvećeno ostavi vani, očisti se, u svetinju ulaziš.”¹¹³

Vidimo danas da tu dimenziju čovjek sve više zanemaruje. Suvremena crkvena vrata kao da čovjeku više ne predstavljaju izazov. Izazov da primijeti drugu stvarnost, i da se, njome potaknut, promijeni. Kao da je suvremeni čovjek u strahu od straha koji ta vrata izazivaju, ne uviđajući da je riječ o spasonosnom strahu. „Kao da osjećaj vjere više nema hrabrosti na nadvratnike crkvenih vrata urezati riječi koje pozivaju na poniznost pred uzvišenošću Otajstva u koje se stupa: *Terribilis est locus iste, hic domus Dei est et porta caeli* (‘Strašno je mjesto ovo, ovo je Božji dom i vrata nebeska’...¹¹⁴ Primjer vrata u tome razmišljanju samo je jedan od bezbroj takvih koji ukazuju na duboku promjenu u suvremenome čovjeku koji gotovo kao da se boji osjećati i razmišljati. Čovjek danas gradi nebodere koji se nadvisuju i nad najviše crkve, koji su čuda arhitekture. No, takva zdanja ne poznaju ljepotu – čovjek ju više ne zna ili ne želi iskazati u strahu od sama sebe i onoga što se u njemu krije. Ostaju mu ipak „stare” crkve i njihovi portali i vrata koje mu svojim primjerom mogu opet u pamet dozvati tko je on, ono što je u njemu i tko može biti u spasonosnom susretu s Onime tko ga u svetištu čeka. Potrebno je neprestano buditi osjetljivost za značenje simbola koji nas okružuju i na taj način vratiti čovjeku dostojanstvo kao onome tko jedini to značenje može otkriti i tako, približavajući se Istini, postati još više čovjekom te nam „kao trajna zadaća nama ostaje da budemo slični svetim vratima, da budemo lakši pristup Bogu, otvoreni za dobro, ne dopuštajući da u nama prevlada zlo.”¹¹⁵

¹¹² I. Žižić, Korak u sveto. Preobrazbena snaga obreda, *Živo vrelo. Vrata i iskustvo praga*, XXXII (2015), str. 2.

¹¹³ R. Guardini, *Sveti znakovi*, Verbum, Split, 2015, str. 25.

¹¹⁴ A. Crnčević, Pred vratima susreta. O simbolizmu vrata i praga u liturgijskoj arhitekturi *Živo vrelo. Vrata i iskustvo praga*, XXXII (2015), str. 13.

¹¹⁵ I. Šaško, *Liturgijski simbolički govor*, Glas koncila, Zagreb, 2005., str. 308.

SVJETLO VJEROUČITELJA

S. Zala Nikolić

Vi ste svjetlost svijeta. Ne može se sakriti grad što leži na gori. Niti se užiže svjetiljka da se stavi pod posudu, nego na svijećnjak da svijetli svima u kući. (Matej 5,14-15).

Kako li zgodna retka da opiše veličinu poslanja vjeroučitelja – biti svijetlo u svijetu! Dakako, ono se odnosi na sve kršćane „zapaljene” ljubavlju prema Kristu, ali zar se ne bismo mogli složiti da su ipak vjeroučitelji oni koji su na poseban tj. radikalan način pozvani ostvariti to otajstvo? Ako u „zgradu” stavimo redovništvo i svećeništvo kao unikatan način nasljedovanja Krista, lako ćemo uočiti posebnost službe vjeroučitelja u Crkvi, napose među laicima. Naime, vjeroučitelj je onaj koji je „na prvim linijama bojišta”: on je Crkva u svijetu. To je osoba koja je odlučila cijeli svoj život, svoje osobno, ali i svoje javno i profesionalno djelovanje posvetiti Navještaju i to čini kao član društva, kao „inkognito navjestitelj”. Zbog te svoje dvostruke uloge može doprijeti tamo gdje drugi ne mogu. Nije to tek jedna služba, tj. vrsta posla koju čovjek radi neko radno vrijeme, već trajni poziv, predispozicija srca, koji izvire iz čežnje za širenjem Crkve Božje. Naravno, ima vjeroučitelja koji ne žive gorljivo, a svojim djelovanjem više zamračuju, nego osvjetljuju lice Crkve, no, loš primjer ne umanjuje istinu da postoji ideal koji je izvor svakog vjeroučiteljskog poslanja, a za ideale se valja boriti i o njima govoriti.

Kada djeluje u zajedništvu s Crkvom i naviješta njezin nauk, vjeroučitelj to čini imajući određeni udio u redovitom učiteljstvu Crkve, zajedno s papom i biskupima te ostalim vjerovjesnicima te čak i roditeljima. Kako bi vjerodostojno mogao biti posrednikom vjere drugima, on se školuje i trudi usvojiti cjeloviti nauk Crkve te postiže formalne akademske titule. Međutim, budući da je biti vjeroučitelj temeljno poziv, ono „prestiže” fakultetsko obrazovanje i ukorjenjuje se u duši s prvim plamenom koji se pojavio u srcu zajedno s mišlju: „Kako bih voljela/volio ovo Blago podijeliti s drugima!” Tada je zapravo rođeno zvanje, a ostalo su potom samo sredstva da ono lakše „procvjeta”. Drugim riječima, istinskom zvanju prethodi duboko iskustvo vjere i odnosa s Bogom, a zvanje nutka osobu na sve veće produbljivanje vjere. Tako vjera podupire zvanje, a zvanje vjeru. Vjeroučitelj je tako temeljno osoba vjere koja preobražava i oblikuje osobu da bude što sličnija Kristu – svijetlu svijeta. Osoba koja živi s tom svijesti i nakanom, malo po malo postaje slična Onome koga promatra, postaje ono na što je pozvana - Božje sredstvo i svijetlo u svijetu. No, možemo se zapitati, kako su te dvije stvarnosti povezane? Što veže biti svjetlo i biti sredstvo i kakve to veze ima sa vjeroučiteljima? Uloga posredništva.

Naime, i svjetiljka i vjeroučitelji nisu samima sebi svrha. Postojanje i uloga svjetiljke podređena je potrebama onih koji se njome služe jer svjetlo posreduje sliku. Drugim riječima, ono je sredstvo – sredstvo koje je dar od Boga da bismo mogli ispravno vidjeti i vrednovati stvarnost. I dok je fizičko svjetlo posrednik zemaljske stvarnosti, vjeroučitelj je, po Crkvenom nauku kojeg širi, posrednik Božje stvarnosti. U mraku sve djeluje jednako – crno i bezlično, ne mogu razlikovati sigurno od opasnog ni ružno od lijepog...Moj bližnji postaje stranac. Mrak mi ne daje vidjeti drugoga. Sve postaje neki šum opasnog prizvuka. Od onog „Mi” koje mi jedino omogućuje svjetlo, prelazi se na usamljenog „Ja”, nesposobnog prepoznati i sebe i druge. Bez svijetla, zabijam se u namještaj i predmete, a samo uz tešku muku dolazim do odredišta. Sve je strašno otežano. To također vrijedi i za svijet u kojem nema svjetla vjere; za ljude koji žive odbacujući ili ne poznajući Boga. Takav život sličan je dezorijentiranom hodu u mraku. Grijeh i svjetski probitci povlače ga na sve strane pa je čovjek kao rastrgan među silama koje ne zna vrednovati. Ono što primjećuje je da mu duša sve više krvari i da ga neko čudno nezadovoljstvo obuzima i nagoni na očaj. Sam si ne može pomoći. Čezne za nečim što mu izmiče kroz prste, ali svaki put iznova uviđa da je umjesto Života zagrio prazninu. Svijet čezne za Kristovim svjetlom, svjetlom koje bi osvijetlilo Osobu koja nas je stvorila i koja nas ljubi. Svjetlo vjere otkriva nam Boga Oca kojemu pripadamo kao Njegova djeca. Ali kako imati svjetlo u vlasti-

tom životu ako ga ne posjeduješ i nisi mu izvor? Kako da njegovo svjetlo sine i osvijetli naše putove? Prazan bunar i dalje ostaje prazan i onda kad bi htio biti pun. Isus kaže da to ide preko drugih, tj. preko onih koji su Njegovi učenici, onih koji su Mu blizu. On, koji sebe naziva svjetlom, čini da i drugi u dodiru s njime postaju Njegovo svjetlo u svijetu. Kršćani, a posebno vjeroučitelji, svojim primjerom života, svojom zauzetom ljubavi, svojom gorljivošću, svojim posredovanjem Boga i vjere osvjetljuju ovaj svijet i čine da sve dođe u ispravnu perspektivu. Dobri primjeri bude nadu u srcu, a raspršuju strah. Tu nadu i sigurnost u srca nam ulijevaju autentični svjedoci Boga. Svjetlo vjere osvjetljava putove te čini da vidimo Gospodina, osvjetljava nam druge koje sada vidimo kao braću u Kristu, a ne kao strance ili neprijatelje. Bogu je, zbog nekog čudesnog razloga, drago imati svoje posrednike u svijetu. Možda je to zato jer On želi da se ne spašavamo kao pojedinci, nego kao zajednica, kao Crkva. A tko je onda taj koji bi trebao svijetliti za druge? Prvenstveno se ovdje misli na sve kršćane, ali i na one koji imaju određenu odgovornu ulogu, npr. roditelji u odnosu na djecu, poslodavci u odnosu na zaposlenike itd. Ipak, u povijesti spasenja prisutne su uloge koje su posebno namijenjene za određene svrhe pa bi u tom kontekstu posebno mjesto imali vjeroučitelji po mandatu koji su primili od Crkve. Time ne želimo umanjiti činjenicu da je svaki istinski kršćanin (čitaj: svetac) svojevrсни vjeroučitelj.

No, u redovitim prilikama vjeroučitelju je povjereno znanje koje nadilazi ono prosječnog vjernika i ono je nezaobilazno u odgoju i dijalogu s nekršćanima. Biti vjeroučitelj znači biti Božje svjetlo u društvu. To je naše poslanje i naša primarna svrha. Ono što razlikuje vjeroučitelje od svih ostalih učitelja jest što je vjeroučitelj prvenstveno svjedok vjere, a tek potom učitelj i odgojitelj. On je onaj koji, naslonjen na Isusove grudi, drugima može govoriti o blagosti i dobroti Učiteljeva srca. Zapravo, takav učitelj, više od riječi, cijelim svojim bićem sjaji tu istinu. Kao svjedok vjere, odgovara na potrebe duha svojih učenika, kao učitelj, njihovom umu olakšava i usmjeruje stremljenje, a kao odgojitelj čini da duševne sposobnosti učenika budu uravnotežene i skladne. Takva osoba postaje svjetionik u svijetu jer cjelovito pristupa i odgaja sebe i one koji su joj povjereni od Crkve. Zbog tako odgovorna poslanja, mora i posebno bdjeti i nastojati rasti u svojoj vjeri. Što je vjeroučitelj svetiji, više užaren, to će njegovo djelovanje biti plodnije. A u čemu se očituje taj plamen, ako ne u kreposnom životu? Papa Franjo u enciklici *Gaudete et exsultate* govori kako su osobine koje posebno potrebne danas kao svjedočanstvo današnjem svijetu: blagost, strpljivost i postojanost, zatim radost i smisao za humor, odvažnost i žar u zajedništvu s drugima te molitveni život. Po papi, to su ključne stavke koje bi trebale opisivati kršćane danas, stoga možemo zaključiti da je to ujedno i posebno pridržano onima koji će te kršćane učiti o vjeri. U današnjem vremenu individualizma i ravnodušnosti, upravo su gorljivi vjernici vjeroučitelji koji odustaju odustati od ljepote vjere svjetlo preko kojeg Bog djeluje i veliko blago Crkve.

SRCE KOJE JE TOLIKO LJUBILO

Emanuela Matijaca

Ove godine, na svetkovinu Srca Isusova, hrvatski su biskupi posvetili hrvatski narod Srcu Isusovu. Koja milost!

Pobožnost Srcu Isusovu jedna je od popularnijih pobožnosti u našem narodu i možda ćete je, kao i ja nekoć, svrstati u košaru pobožnosti naših baka zajedno sa svetim Antom i molitvom krunice – simpatično možda, ali nije to ozbiljna pobožnost. O, kakva varka!

Poslušajmo što to naše bake govore kada mole „zlatnu krunicu”: „Isuse blaga i ponizna srca, učini srce moje po srcu svome!”

U tome će svatko prepoznati biblijski ulomak: „...učite se od mene jer sam krotka i ponizna srca...” (Mt 11,29) A teolog će sigurno poskočiti i odmah primijetiti da ova molitva stremi cilju ukupnog kršćaninova života – „pobožanstvenjenju”: „učini srce moje po srcu svome”. Na to, uostalom, cilja i sam Isus u već navedenom ulomku jer u nastavku veli: „...i naći ćete spokoj dušama svojim.” Da, spokoj – jer „nemirno je srce naše dok se ne smiri u Njemu”.

Pobožnost Srcu Isusovu, bar u nekom obliku, vitalna je svakome od nas. Jer, ako se nazivam kršćaninom, znači da nasljeđujem Krista, da se moje srce trsi biti nalik Njegovom. Treba se, dakle, „učiti od Njega” i upoznati Njegovo srce, a ono nam kuca u riječima Svetog Pisma.

Naslikala: Emanuela Matijaca

Sveto Pismo govori o Bogu strpljiva i vjerna srca, Bogu koji toliko ljubi svoje sinove da silazi među njih da bi uživao njihovo društvo – na zemlji i u vječnosti. Postavši čovjekom, rado je boravio među ljudima, volio ih, poučavao i liječio. Evanđelja toliko govore o Isusovoj ljubavi i brizi za ljude! Obilazeći gradove i sela, nije samo propovijedao Božju ljubav, nego ju je i provodio u djelo „liječeći svaku bolest i svaku nemoć.” (Mt 9,35) Pa i kada se povlačio u osamu narod bi nekada dohrlio gdje je on, tražeći utjehu i lijek, a on više puta „vidje silan svijet, sažali mu se nad njim te izliječi njegove bolesnike.” (Mt 14,14) Dolazili su mu gubavi, slijepi, hromi, kljasti,... a on bi se nad svakom boli ganuo (Mk 1,41; Mt 20,34; Lk 17,13).

Bog je u srcu Isusa Krista pokazao svoju ranjivost: „Kad iziđe, vidje silan svijet i sažali mu se jer bijahu kao ovce bez pastira pa ih stane poučavati u mnogočemu.” (Mk 6,34)

Ne smiješi li ti se srce kada zamišljaš Boga koji kao čovjek hoda među svojim stvorenjem, dan i noć liječi rane i boli svake vrste, voli svoja ljubljena stvorenja, koja su tako siromašna i tako Njega potrebna te vise o svakoj Njegovoj riječi (usp. Lk, 19,48) i vazda k njemu hrle (usp. Mt, 4,25; Lk, 21,38; Mt, 14,13 i dr.) jer ne znaju kome drugome da idu (usp. Iv 6,68)? S pravom istočne Crkve blagdan Srca Isusova zovu blagdanom „Krista Čovjekoljupca”.

Naš Bog kao da ne može odoljeti svojoj ljubavi prema čovjeku! Što smo mi jadniji i siromašniji, što smo vrjedniji prijezira, to smo u Njegovim očima vrjedniji milosrđa i potrebniji posebne brige i ljubavi.

Bez ustručavanja – dapače, s velikom ljubavlju i žarom – sišao je u najdublje naše siromaštvo, ondje gdje nas je najviše sram. Zakoračio je u onaj vrt gdje smo Ga odbili i tako sebe odveli putem propasti. Drvo smrti pretvorio je u drvo života.

Isus nas je pričama poučio o svome srcu, Božjem srcu. To je srce milosrdnog oca (Lk 15,11 ss.), srce brižnog Samarijanca (Lk 10,29-37) i dobrog pastira (Lk 15,3-7). Bog je i *pokazao* svoje ganuće, dopustio je da vidimo Njegove suze (Iv 11,35). No sve to nije bilo dovoljno. Odlučio je dokraja ogoliti svoje srce, dopustiti da ga dotaknemo (usp. Iv 20,27) pa i probodemo (Iv 19,34). „Gle ovo Srce, koje je toliko ljubilo ljude, te se posve iscrpilo i uništilo da im dokaže svoju ljubav” (Isus u viđenju sv. Marije Margarete Alacoque).

Zato prikaz Srca Isusova (prema Isusovom objašnjenju sv. Mariji Margareti) uvijek ima tri znaka Muke: križ, ranu i trnovu krunu. To srce, vatreno od ljubavi, najrječitije je izreklo svoju ljubav podnijevši Muku i smrt na križu – da nijedno Njegovo dijete ne sumnja da je ljubljeno.

Kad bismo svoje živote posvetili samo upoznavanju Srca koje nas je stvorilo i brine za nas, kad bismo sve snage usmjerili samo na jedan cilj: da ga naučimo ljubiti i nasljedovati, životi nam ne bi bili promašeni. Sv. Marija Margareta kliče: „Ah, kako je slatko umrijeti nakon što se postojano gajila pobožnost Srcu onoga koji će vas suditi!”

Zastani! U Isusovom pogledu i riječima poslušaj otkucaje toga Srca – i s tobom je kao s mladićem iz evanđelja:

„Isus ga nato pogleda, zavoli ga i rekne mu: »Jedno ti nedostaje! Idi i što imaš, prodaj i podaj siromasima pa ćeš imati blago na nebu. A onda dođi i idi za mnom.«” (Mk 10,21)

I ne boj se odgovoriti, jer On se ne da nadmašiti u velikodušnosti.

„Dok je još bio daleko, njegov ga otac ugleda, ganu se, potrča, pade mu oko vrata i izljubi ga.” (Lk 15,20)

Svjedočanstva

testimonia
μαρτυρίες

SVJEDOČANSTVO

JOŠKA HRVATIĆA

GDJE JE LJUBAV, PRIJATELJSTVO ONDJE JE I BOG

U ranoj mladosti sanjam o uspjehu u životu, ali se gubim trčeći za svjetlima ovoga svijeta. Živim život pod maskama; sve znam, ali ne živim autentično. Razočaran u taj život, u ljude i u sebe samoga, sve se više zatvaram u sebe i gubim svaku nadu. Nakon nekoliko godina lutanja, samoće i nerealnog pogleda na život ulazim u zajednicu Cenacolo. Tamo me dočekuju neki novi ljudi, moji budući prijatelji. No, ja nemam dobra iskustva s ljudima – ta svi su me napustili. Ali drugoga izbora nemam. Pozitivan znak: svi su vedri, nasmijani, sa sjajem u očima i velikom željom da mi pomognu. Za početak dovoljno.

Na samom početku, sve moje fizičke, mentalne, a iznad svega duhovne borbe bile su nepodnošljive, ali živi Bog prisutan u Euharistiji i u čovjeku bio mi je tako bliz. Mnogo sam trpio. Bila je to nezamislivo velika bol koju malo pomalo uz pomoć drugih momaka uspijevam izdržati. Dan po dan prolazi i tako prvih nekoliko mjeseci molitva i rad pročišćavaju mi um, tijelo, srce. Na jednoj psihofizičkoj razini polako već dolazim k sebi, ali moja nutrina je i dalje, da tako kažem trula, tj. i dalje sam duboko u sebi lažan. Sam sebe uvjeravam kako nema potrebe da radim na sebi jer nemam nekih velikih problema, ali suživot s drugima mi jasno daje do znanja tko sam: jedan običan lažov, nezreo dječak u tijelu odraslog

muškarca koji misli samo na sebe i svoju ugodu; lijen i neodgovoran, prekriven maskama. Postaje mi jasno da se trebam mijenjati. Ali kako? Imam ogroman strah od nepoznatog. Nemam povjerenja. Što ako me opet prevare?

Ohrabren, u meni se prelama i odlučno, iz dubine duše vapijem Bogu pred Euharistijom: „Bože moj, pomози mi da se promijenim! Želim biti istinit i slobodan! Ne želim više biti lažan; želim novi život! Od tog trenutka neprestano ponavljam te riječi u sebi i vapijem: „Bože pomози mi da se promijenim!” To postaje moja neprestana težnja, moj svakodnevni imperativ: ne lagati, boriti se i imati povjerenja u druge i biti čovjek od povjerenja. Tako započinje moj hod prema svjetlu. Ulazim u borbu sa samim sobom, najveći izazov mog života jest borba sa „starim Joškom”. Bivao sam često obeshrabren i padao te pomišljao da odustanem. No moji padovi više nisu bili isti. Sada padam kao borac koji teži k istini i slobodi. A sloboda je u meni življa nego ikad i ne dopušta mi da se zatvorim u svoj pad i u negativnu misao. Više se ne valjam u svom padu, već odgovorno priznajem pogrešku, tražim pomoć i idem dalje. Ponavljam: velika mi je

pomoć što se svaki dan odričem laži i grlim istinu. I tako je počeo ozdravljati moj nutarnji svijet. Počela je ulaziti svjetlost u moju nutrinu i s vremenom se u meni nastanjivala. Bio sam uvjeren da je ta svjetlost proizvod moje borbe i truda, da je ona moja, da pripada meni. No s vremenom mi je bilo sve jasnije da nije baš tako. Vidim, osjećam i znam da ta svjetlost ima svoje ime i svoj izvor. Jedna od prvih zraka svjetlosti u mojem životu, uz samu Istinu, bila je i svjetlost pravog prijateljstva.

Još kao dječak, pa i u ranoj mladosti, imao sam u srcu veliku želju imati prijatelje i biti prijatelj. Nisam znao kako to postići. Bio sam uvjeren da to dolazi samo od sebe no, i tu sam se prevario. Po nekim svjetovnim mjerilima moglo se reći da sam bio dobar prijatelj, dobar čovjek, ali nikada do kraja vjeran, što nisam smatrao pogrešnim jer – kao što znamo – svijet nas uči da ne treba biti previše dobar. U Zajednici upoznajem jednu novu dimenziju odnosa, meni do tada nepoznatu. Otkrivam što je zapravo prijateljstvo, tko je prijatelj i kako ulaziti u odnos, kako graditi odnose. Govorili su mi: „Istinsko prijateljstvo moraš izgrađivati. Trebaš biti istinit, ulaziti u jasnije odnose i pričati o sebi, tj. o onome što tebe muči, što na sebi trebaš mijenjati, a ne što bi na drugima mijenjao.” Savjetovali su mi da razgovaram s drugima, ali ne o prošlosti i ne o drugima. Pitao sam se: pa kako je to moguće? Ako ne pričam o prošlosti i o drugima, o čemu ću onda pričati?! „O sebi!”, „Pričaj o sebi!” I tako sam krenuo u izgradnju zdravih odnosa, tako što sam počeo pričati o sebi, a ne o drugima. Na taj sam način prestao trovati i sebe i druge raznim govorkanjima, ogovaranjima i beskorisnim komentiranjima tuđih života te sam nakon kratkog vremena osjećao veliko rasterećenje. Divnog li dara Božjeg! Dobio sam milost da kroz odnos s drugima bolje upoznam sebe, da čovjeka gledam drugim očima, da jasno prepoznam ono lijepo u čovjeku ali i ono na čemu treba raditi. Uči u odnos kroz голу istinu i tako rasti, često je puta bilo bolno. I dan-danas je bolno ako nije protkano ljubavlju. Cilj nije drugome ukazati na pogrešku, ispraviti ga, reći mu istinu, već biti prijatelj. Sve to lijepo zvuči, ali zahtjeva ogroman napor. U svakodnevici prolazim velike kušnje na tom području jer lakše je ići linijom manjeg otpora, postaviti sebe na neki pijedestal i diviti se kako sam već dosta toga napravio. No bit svega ovoga je ustrajati do kraja u Istini, koja nije moja već je Istina koja ima svoje ime. Biti u Istini i biti postojan poziv je koji je povjeren svakom čovjeku, pa tako i meni. U tome mi uvelike pomažu prijatelji koji se silovito probijaju na svjetlo, koji se ne skrivaju u tami te mi na taj način i svojim živim svjedočanstvom osvjetljaju put i pokazuju da postoji prijatelj s velikim P, koji je temelj svakog pravog istinskog prijateljstva,

koji izvodi na slobodu i koji živi i djeluje u srcima mojih prijatelja, a ime mu je Isus Krist. I tako susrećem Prijatelja, živog Boga nastanjenog u čovjeku. U tim me odnosima istina gura prema čovjeku, a čovjek me vraća k Bogu koji je sama Istina. Vraćam se Bogu jer mi treba pomoć, jer mi je teško. Teško mi je opraštati; teško mi je prihvatiti Prijatelja – Boga moga koji mi govori: ljubi bližnjega svoga; budi prijatelj svima pa i neprijateljima! Teško mi je to prihvatiti, ali moje srce koje teži istini i slobodi prima tu prijateljsku i spasenjsku Istinu te me tako Bog, uvijek čudesno, po svojoj milosti vraća svakom čovjeku. Ta spoznaja Božje veličine i moje slabosti koja u suradnji s njim postaje plodonosna, pomaže mi da uvijek radim na sebi i tako u svom životu svakodnevno otkrivam živoga Boga. Vrlo realno i vrlo konkretno, opipljivo. Ja, koji sam izgubio nadu u prijateljstvo i vjeru u ljudsku dobrotu, nalazim prijatelja u Bogu koji grli križ iz ljubavi prema Ocu i prema čovjeku – prema meni. U Zajednici Cenacolo nalazim i prijatelja čovjeka koji ne uzmiče pred križem, već ga snažno grli. Grli ga jer želi voljeti, voljeti do kraja i Boga i čovjeka. Nema ljubavi bez križa. „Bol i trpljenje treba pretvoriti u ljubav, a ljubav se rađa u molitvi”, govorila je Majka Elvira.

Iskustveno, životom, konkretnom borbom za svjetlo, spoznajem da je ljubav križ i da bez križa nema ljubavi. Križ je dar. Istinska ljubav se otkriva u križu, ljubav koja daje život za mene i za svakog čovjeka. Molitva je ključ za ljubav, a križ je dar ljubavi. Hvala Ti vjerni i neprocjenjivi Prijatelju što nisi nikada odustao od mene. Hvala Ti što si dao život na križu za prijatelje, i tako posvjedočio do kraja što je ljubav prijateljstva. Hvala Ti i što si me strpljivo čekao te me u trenutku milosti istrgnuo iz ruku Neprijatelja, iščupao iz ponora dna. Hvala Ti na daru Majke Elvire i svih prijatelja i prijateljica koji su nesebično dali i još uvijek daju SVE što su od Tebe primili. A sad je na meni red i težim tome da i ja to isto činim. Zato uvijek iznova vapijem Tebi, vječni Prijatelju, Bože moj: pomози mi biti tvoj.

Tvoj prijatelj Joško

SVJEDOČANSTVO

SESTRE ŽELJKE ĐAPIĆ

Moje ime je sestra Željka Đapić od Srca Isusova, imam 25 godina i pripadam Družbi sestara Službenica Milosrđa. Odrasla sam u Splitu tj. u kvartu koji se zove Kamen, ali trenutno živim u Žrnovnici gdje je naša kuća formacije za djevojke koje su tek ušle u samostan. Položila sam prve zavjete 2023., a trenutno sam studentica prve godine Teološko - katehetskog studija na našem fakultetu.

Rođena sam u obitelji u kojoj sam odrastala uz primjer sebedarne ljubavi. Moja najstarija sestra ubrzo nakon rođenja ostala je bez kisika te je zbog oštećenja mozga ostala nepokretna i potpuno ovisna o tuđoj pomoći. Pored nje, ima nas još troje braće i sestara. Dok smo odrastali uz nju, vrlo smo brzo od roditelja učili kako sestru nahraniti, dati joj piti, što učiniti prilikom epileptičnog napada ili, jednostavno, kada pozvati mamu kada mi ne možemo pomoći. U ranom djetinjstvu nisam propitkivala sestrinu bolest. Primjećivala sam to da je ona bez obzira na bolest i nemoć gotovo uvijek s osmijehom na licu... Bile smo jako dobre prijateljice. Kao djevojčica jedva sam čekala doći kući iz škole i leći pored nje u krevet. Ona je uvijek s istom radošću iščekivala povratak brata, sestre i mene iz škole. No, kako sam odrastala, počela sam razmišljati o smrti i pitati se što kada dođe dan rastanka, što kada moje sestre više ne bude? Također sam razmišljala o tome postoji li uopće Bog i kakav On to mora biti kada jednima daje da od svog života učine što god požele, a drugima od početka uskrati sve. Smatrala sam da je Bog vrlo nepravedan ako postoji, a tako uređuje stvarnost. U mojoj obitelji se

o Njemu baš i nije govorilo. Nismo molili, a sve što smo o vjeri mogli znati bilo je sa župnog vjeronauka. Kad god bih o tome razmišljala, nisam mogla prihvatiti pomisao da smo stvoreni samo za ovaj svijet, da živimo nekoliko desetljeća i da onda sve prestaje... Moralo je postojati nešto ili Netko tko je odgovor na bolest, trpljenje i smrt. Morao je postojati smisao našega postojanja, nešto što nikada neće prestati... Odgovore sam na ta pitanja počela vrlo rano tražiti. No kako sam slabo poznavala kršćanstvo, pokušala sam na tu potrebu odgovoriti vlastitim nastojanjem i ostaviti barem neki trag na zemlji. Tako sam u osnovnoj školi počela trenirati nogomet s ciljem da zaigram u Prvoj hrvatskoj nogometnoj ligi za žene. Uspjela sam. Uz redovite treninge i rad, sa 17 godina počela sam trenirati s prvom ekipom i činilo mi se da sam ostvarila ono što sam htjela. Nisam osjećala ispunjenje, ali sam ustrajala misleći da će se nešto promijeniti budem li sve više napredovala. Također sam si postavljala i druge ciljeve. Završila sam kuharsku školu te sam još u srednjoj školi počela raditi i nastojala stjecati sve više znanja. U meni je bio jasan stav da ne želim ni u čemu pristati na osrednjost. To mi je išlo jako dobro, ali i dalje nisam osjećala ispunjenje. Zapravo, praznina u mom srcu bivala je sve veća... Udaljila sam se od svoje sestre. Toliko sam bila predana svojim nastojanjima i traženju smisla da ju, po povratku kući, ne bih ni pozdravila niti bih joj uputila koju riječ ili joj ponudila gutljaj vode – njoj koja me uvijek čekala. Tražeći smisao, izgubila sam se. Tuga je prožela moje srce kad sam shvatila do čega sam došla. Postalo mi je jasno da je okrenuti se sebi, a zaboraviti one pored nas, najveći kradljivac sreće i najgori izbor koji možemo učiniti. Takav život nisam htjela. Sva moja nastojanja nisu vodila nikamo i sve više je raslo moje nezadovoljstvo. Dovala sam se do zida i nisam više mogla tako živjeti, trebao se nešto promijeniti...

Povukla sam se u sobu i po prvi sam put u životu u svom srcu zavapila Bogu riječima; „Bože, ja više ne mogu! Ako ti postojiš, predajem ti sebe, prošlost, ovo sada i svu budućnost. Ti upravljaj svime...” U tom trenutku susrela sam Boga koji ne samo da postoji, već koji nosi samu ljubav u svom Srcu, u tom trenutku osjetila sam da je Njegova prisutnost ispunjala čitav moj život iako ja toga nisam bila svjesna. Shvatila sam da su upravo sva moja nastojanja i traganja za smislom vodila k tom Srcu koje je ispunjenje svega onoga za čim sam tragala. To je Srce onaj konačan cilj, Srce koje tako silno privlači čovjeka k sebi i budi u njemu čežnju da mu potpuno pripada... Nikome nisam govorila o tom iskustvu, ali taj me je susret počeo mijenjati i to se nije moglo skriti. Od tog trenutka počela sam razumijevati ono što do tada nisam poznavala. Počela sam svakoga dana ići na

svetu misu. Postala sam svjesna da je taj isti Gospodin kojeg sam srela jednako prisutan u maloj bijeloj hostiji i da je to način da ga opet primim u svoje srce... Osim želje za odlaskom na svetu misu, shvatila sam i vrijednost drugih sakramenata, osobito sakramenta pomirenja. Također sam često provodila vrijeme na klanjanju pred Presvetim Sakramentom, za koje do te godine nisam ni znala da postoji, a kamoli da imam tu milost da je baš u mojoj župi imamo 24-satno klanjanje jednom u tjednu... Paralelno s tim iskustvom javio se i poziv.

Počela sam primjećivati časne sestre iako do tada nisam ništa o njima znala. Svaki put kad bih srela časnu sestru, a u tom razdoblju sam ih često susretala, jednostavno bi cijelo moje biće ostalo potreseno u pozitivnom smislu... Bile su tu prisutne borbe i misli da nisam sposobna te da nisam prikladna za takav poziv. Ali, tko zapravo jest? To je nezasluženi dar i Gospodin nas u svojoj milosti vodi kako bi ustrajali. Sestre, čijem redu danas pripadam, bile su prisutne u mojoj župi, ali zbog obzira nisam skupila hrabrosti da im se obratim. Umjesto toga otišla sam na drugi kraj Hrvatske na kamp za djevojke koje razmišljaju o pozivu. Gospodin se pobrinuo da ondje nađem na sestru iz druge Družbe koja mi je puno pomogla u razlučivanju. Prethodno sam dala otkaz na poslu. Tada, u dobi od 18. godina, imala sam jako dobar posao i nikome nije bilo jasno zašto to radim. Učinila sam to kako bih mogla otići na taj kamp što je značilo da gubim i tu sigurnost, ali to mi ionako nije bilo važno jer ono što je bilo u srcu bilo znatno važnije. Po povrat-

ku sam rekla svojim roditeljima da želim postati časna sestra. Ispočetka im je bilo teško prihvatiti, ali kako je vrijeme prolazilo vidjeli su radost koja je rasla u mom srcu te su i oni prihvatili moj izbor...

Slijedio je još jedan izbor – koji red izabrati? Jako sam voljela vrijeme provoditi u molitvi i razmišljala sam o klauzurnim redovima, a s druge strane nisam mogla zamisliti život bez služenja u svijetu. Išla sam više puta u Zagreb kod sestara na iskustvo, ali svaki put kad bih došla pričala sam o onim sestrama koje su kod mene u župi, a koje sam izdaleka promatrala. Shvatila sam da to nešto znači. Budući dan nisam puno znala o našoj utemeljiteljici sv. Mariji Krucifiksi, počela sam čitati o njoj i ono što mi se najviše dojmilo je to da je ta sveta žena bila vrlo odlučna, sa velikim sposobnostima i da se sva stavila u službu drugima. Željela sam nasljedovati njezin primjer, dati život Gospodinu i staviti se u službu milosrdne Ljubavi... Nakon nekog vremena skupila sam hrabrosti i javila se sestri odgovornoj za formaciju. Dogovorile smo dan kad bih došla na iskustvo, nakon čega sam došla još koji put te bez neke sigurnosti ušla u kontemplativno-aktivnu družbu sestara Službenica Milosrđa. Gospodin je milošću podržao moj hod, a s vremenom sam dobila sigurnost da sam na pravome putu. Nakon formacije koja traje četiri godine i prve godine nakon privremenih zavjeta, trebalo je u razgovoru s poglavarima izabrati apostolat prema kojem ću se usmjeriti. Kroz razdoblje početne formacije često sam govorila o druga dva smjera, ali u mom je srcu bila neizgovorena želja za katehetikom. Često sam razmišljala kako nitko nikada nije spomenuo to da bih mogla biti na ovom fakultetu i da je to samim time isključena opcija. Kada sam išla na razgovor s provincijalkom, bez obzira na takvo moje mišljenje izrekla sam želju koju nosim u srcu. Nakon tog razgovora sve su opcije ostale otvorene... Slijedilo je vrijeme čekanja pa i borbe sa samom sobom dok moje srce nije postalo slobodno da prihvatim bilo koji odgovor... Nakon nekog vremena opet je uslijedio razgovor s provincijalkom i tada je rekla da me vidi na ovom fakultetu na Teološko-katehetskom smjeru. I upravo toga dana na svetoj Misi svećenik je rekao da je spomendan sv. Anastazija – Staša, zaštitnika kateheta splitsko-makarske nadbiskupije. To je bio onaj trenutak kada vidiš kako Bog zna što nosimo u srcu i da se pobrine za sve ako mu ostavimo slobodu djelovanja i raspoloživost srca...

In memoriam

*Omnis, qui vivit et credit
in me, non morietur
in aeternum.*

IN MEMORIAM: IZV. PROF. DR. SC. DON MARIJO VOLAREVIĆ

Trag koji ne blijedi

U vrtlogu znanja i mudrosti koje smo imali čast primiti od naših profesora, jedan glas najsnažnije odjekuje. Glas don Marija Volarevića – glasan kad je trebalo braniti Istinu, blag kad je trebalo razumjeti, postojan i pravedan u svakom trenutku. Njegove riječi nisu bile samo predavanja, bile su životne smjernice, a njegova prisutnost nije bila samo profesorska – bila je očinska, zaštitnička, ona koja nas je hrabrila dok smo tražili svoje mjesto u svijetu. Ostavio je neizbrisivi

trag i još uvijek živi u srcima nas, tada mladih i pomalo plašljivih studenata, koji smo uz njegovu ruku učili kako ne skrenuti s puta Istine. Učio nas je da znanje nije samo zbroj pročitanih stranica, već odgovornost koju nosimo. Da teologija nije samo akademska disciplina, već poziv na život u istini i pravdi, čak i onda kada to nije lako. Sada kada više nije među nama, vjerujemo da je pronašao ono za čime je uvijek težio – mjesto gdje pravda ne mora biti izborena, gdje Istina ne nailazi na prepreke, gdje duša pronalazi smiraj koji joj je možda bio uskraćen u ovom prolaznom svijetu. Mi koji ostajemo nosimo njegovu baštinu u sebi, svjesni da se istinski učitelji nikada ne gasu – njihova svjetlost nastavlja sjati kroz one koje su dotaknuli.

Hvala Vam, profesore.

Ana Maria Žura s generacijom 2019./2020.

IN MEMORIAM: DOC. DR. SC. FRA ŽELJKO TOLIĆ

Fra Mate Šakić

Vrijeme ima svoje breme, a na tom bremenu su i mnoge uspomene koje treba svesti na papir koji ostaje, *verba volant – scripta manent*, ponekad će se među koricama otvoriti ta stranica sjećanja. Ova stranica-dvije – idu prema dragom profesoru, a prvo bratu franjevcu, našem fra Željku Toliću. Fra Željko Tolić rođen je 2. travnja 1963. godine u Vinjanima od oca Vlade i majke Jele r. Šantić. Osnovnoškolsko obrazovanje stekao je u Vinjanima i Imotskom, nakon osmog razreda

odlazi Franjevačku klasičnu gimnaziju u Sinju i franjevačko sjemenište od 1978. do 1982. godine. Franjevački habit obukao je 11. srpnja 1982. godine na otoku Visovcu, a prve redovničke zavjete polaže godinu dana kasnije na Visovcu. Teologiju je studirao u Makarskoj od 1983. do 1988. i Zagrebu od 1988. do 1989. gdje je i diplomirao 1989. godine. Svečane redovničke zavjete položio je na svetkovinu svetog oca Franje 4. listopada 1987. u Makarskoj. Sveti red đakonata primio je 25. lipnja 1989. u Splitu, a prezbiterata 25. lipnja 1990. također u Splitu. Mladu misu proslavio je u rodnim Vinjanima 8. srpnja 1990. godine. Od tada su fra Željku bile povjerene sljedeće službe: u Splitu na Dobrom župnik *je in solidum* od 1990. do 1992. U Rimu je student crkvene povijesti od 1992. do 1999. Po povratku iz Italije profesor u Franjevačkoj klasičnoj gimnaziji u Sinju od 1999. do 2003., a istovremeno predaje i u Nadbiskupijskoj klasičnoj gimnaziji „Don Frane Bulić” u Splitu i na Visokoj učiteljskoj školi Sveučilišta u Splitu. Vikar Provincije bio je od 2001. do 2003. Godine 2003. postaje provincijalom Franjevačke provincije Presvetog Otkupitelja, a koju vrši do 2012. godine. Po završetku službe počinje predavati na Katoličkom bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Splitu kao profesor povijesti Crkve, a u međuvremenu vrši službu magistra franjevačkih postulanata u Imotskom te biva župnikom Župe Presvetog Trojstva u Slivnu Imotskom.

Pisati o fra Željku nije baš lagan zadatak, posebno jer to trebaš prenijeti generacijama koje ga nisu poznavale, kojima nije predavao. Fra Željka je u predavanju krasio izričaj, bogatstvo rječnika, kojim je veoma rado prenosio povijesne činjenice o Crkvi i društvu u kojem se nalazila tijekom mnogih povijesnih zbivanja. Imao je kao rijetko koji profesor na Katoličkom bogoslovnom fakultetu Sveučilišta u Splitu svoju skriptu koju je marno pripremao za studente i svakoj sljedećoj generaciji nije davao stare materijale, nego uvijek nove, obogaćene nekim novim informacija. Fra Željko je na predavanju često svraćao pažnju na velika imena iz franjevačkog Reda, a koje je znao ispravno pohvaliti i pokuditi. Nije bio pristran u iznošenju činjenica, a informacije koje je davao bile su veoma jasne. Fusnote su bile ispunjene nazivima, najviše talijanske povijesne literature. Vjerujem da je s izradom skripte htio napraviti i knjigu posvećenu Povijesti Crkve ili iz Povijesti Franjevačkog Reda. Njegova posljednja knjiga bila je „Isus iz Nazareta – Povijesni vid”. U predavanju je fra Željko imao svoju pedagogiju, mogu je nazvati, i franjevačkom, a koja je bila jednostavna u pristupu svakom studentu, a tako i u provođenju ispita. Bio je bliz studentima. Spreman i na šalu i na osmijeh. Po rasporedu imao bi prve sate, a to je za njega značilo prevaljivanje jutarnje, jednosatne, vožnje od Slivna do Splita. Rado je provodio vrijeme pauze u našoj

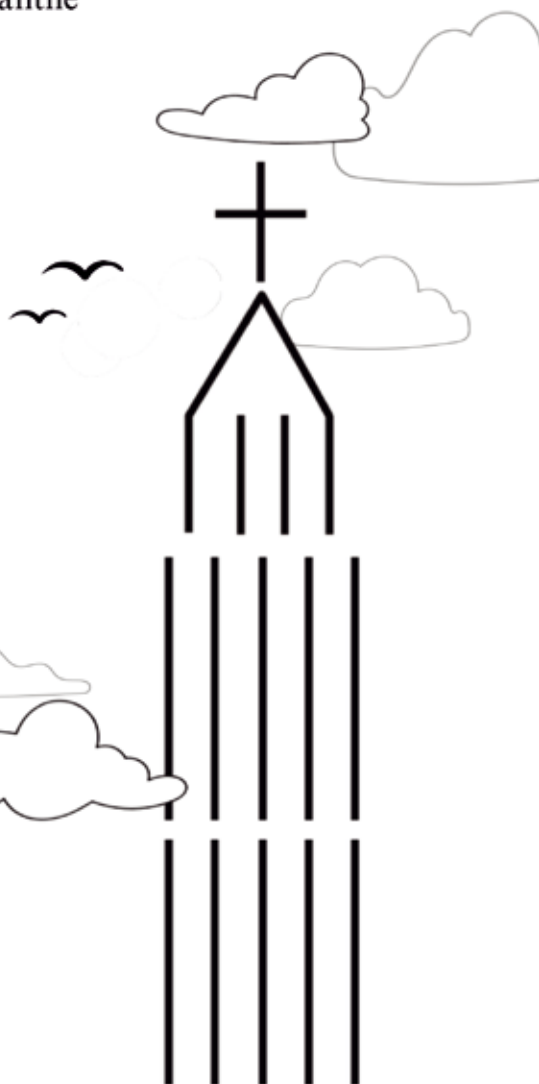
„kafeteriji” na fakultetu, među studentima. Zadnje mjesece predavanja nekako je „kolala” po hodniku vijest o bolesti koja ga je zahvatila, no fra Željko to nije tek tako dao naslutiti svojim držanjem. Početkom nove akademske godine fra Željka više nismo viđali na fakultetu. Bio je na liječenju u Zagrebu, nadao se povratku na Fakultet, a tako su iščekivali i studenti. Gospodin je pozvao našeg fra Željka k sebi na sam Badnjak pred Isusov rođendan 2022. godine u 60. godini života, 41. redovništva i 33. svećeništva. Preselio se u krilo nebeskog Oca, nakon kratke i teške bolesti – po Kristovoj riječi: *Dođite k meni svi koji ste izmoreni i opterećeni i ja ću vas odmoriti.* (Mt 28,11). Danas s odmakom vremena Fakultet je i dalje živ i mjesto radosnog susreta među braćom i sestrama u Kristu, kolegicama, kolegama i profesorima, a dolaze i nove generacije. Vjerujem s istim vrednotama. Slovo i riječ često su toliko slabi za izraziti svoj osjećaj i sjećanje prema drugom. Vjerujem da sam bar malo približio lik i djelo našeg dragog profesora, brata, franjevca, fra Željka Tolića – studentu koji ga nije poznao. Studentu koji se sad možda nalazi u „kafeteriji” među novom generacijom studenata. „Dok u božićnom Djetetu spoznajemo Boga, budi se u nama čežnja za nebeskim dobrima.” – Predslovlje Božića

KATOLIČKI BOGOSLOVNI FAKULTET?

Što je to Katolički bogoslovni fakultet,
kakav **program** nudi i sve druge relevantne
informacije potraži na web-stranici
www.kbf.unist.hr ili potraži našu
Facebook stranicu.

*Tko zna, možda se
vidimo dogodine?*

*Skeniraj QR kod i
preuzmi brošuru o
splitskom KBF-u.*

